KULeuven
Afdeling Kortrijk
Subfaculteit Letteren

2000-2001

"Die scoone daghe"

Studie over het dagelijkse leven binnen de kasselrij Kortrijk rond 1750

Historische Oefening
Nieuwe Tijd
Prof. L. Van Buyten

Tom Cobbaert
2e kandidatuur
Geschiedenis

Inhoudstafel 1

Inleiding 2

Hoofdstuk I: Historisch kader 4

1. Kortrijk en kasselrij Kortrijk in de achttiende eeuw. 4
2. De Kortrijkse weeskamer en de weeskamerdocumenten. 6

Hoofdstuk II: Privé-financiële situatie 8

1. Het beroep 8
2. Het gezin 9
3. De bezittingen 10
4. Het vermogen 11
5. Sociale stratificatie 13

Hoofdstuk III: Agrarische cultuur 15

1. De hoeve 15
2. Veeteelt 18
3. Akkerbouw 20
4. Landbouwwerktuigen 24

Hoofdstuk IV: Leefcultuur 27

1. Voeding en dranken 27
2. Stoken en koken 30
3. Eet –en drinkcultuur 31
4. Meubilair 32
5. Slaapkamer 34
6. Verlichting 35
7. Kledij en sieraden 35
8. Hygiëne, cultuur, gezondheid en religie 36
9. Huisnijverheid 38

Hoofdstuk V: Het dagelijkse leven in beeld 40

1. Het dagelijkse leven in de schilderkunst 40
2. Afbeeldingen van elementen uit de agrarische cultuur 46
3. Afbeeldingen van elementen uit de leefcultuur 53

Algemeen besluit 67

Bibliografie 69

Glossarium 70

Bijlagen I-XII

Inleiding

Dit is een studie voor het vak 'Heuristiek en historische oefeningen: Nieuwe Tijd' in opdracht van Prof. Dr. L. Van Buyten. De opdracht luidde een studie uit te voeren over het gebruik van staten van goed om het dagelijks leven in het jaar 1750 te reconstrueren binnen de regio Kortrijk. In deze inleiding willen we u de manier tonen hoe we ons onderzoek verricht hebben.

Voor we ons onderzoek starten, stellen we eerst de basisvraag voorop waarmee we de volgende hoofdstukken verder zullen werken en waar we in het besluit het antwoord op zullen geven. *'Hoe kunnen de weeskamerdocumenten, meerbepaald de staten van goed, gebruikt worden om het dagelijks leven in het jaar 1750 binnen de kasselrij Kortrijk te reconstrueren'.* Aldus zullen we eerst deze staten van goed onderzoeken en trachtten aan de hand hiervan het dagelijks leven in het jaar 1750 te reconstrueren. Het jaar 1750 is niet bepalend, het is enkel een richtjaar, beter is het de formulering 'midden achttiende eeuw' te gebruiken. Hoe gaan we te werk om deze studie succesvol tot stand te brengen.

We starten ons onderzoek in het Rijksarchief van Kortrijk waar het weeskamerarchief van de kasselrij Kortrijk is bewaard. We vragen een pak die de weeskamerdocumenten rond 1750 bevat op uit een willekeurige gemeente die zich in die tijd binnen de kasselrij Kortrijk bevond. In deze pakken vinden we staten van goed terug, evenals allerhande weesrekeningen en brieven. We bepreken ons in deze studie tot de staten van goed omdat deze het waardevolst zijn voor de reconstructie van het dagelijks leven. Ons streefdoel om een representatief aantal staten van goed te hebben is vijfentwintig. Uiteindelijk verkrijgen we een tijdsgebied tussen 1742 en 1771 in de gemeente Deerlijk.

De volgende stap bestaat uit het inventariseren van de staten van goed. Het inventariseren van het grote aantal elementen dat binnen de staten van goed voorkomt, doet een groot deel van de tijd opslorpen die we in deze studie stoppen. Naast het inventariseren gaan we ook op zoek naar allerhande werken die in verband met het dagelijks leven in de achttiende eeuw verschenen zijn. Op basis van deze werken maken we een indeling die we de ganse studie zullen hanteren.

Ten eerste bespreken we de historische achtergrond in de achttiende eeuw en de historische documenten die we in deze studie zullen hanteren. Daarna bespreken we de privé-financiële status van de gezinnen die we in de staten van goed terug vinden. Dit hoofdstuk bevat een studie van het beroep, het gezin, de bezittingen, het vermogen en deelt de staten in verschillende klassen in volgens hun vermogen. Ten derde bespreken we het agrarische leven in de achttiende eeuw. Hier komen tot de bespreking van het woonhuis en de bedrijfsgebouwen. Daarna komt de veeteelt en de akkerbouw aan bod en we sluiten dit hoofdstuk af met de landbouwwerktuigen. Vervolgens komen we tot de eigenlijke leefcultuur die we hebben ingedeeld in negen verschillende artikelen. We vangen aan met de genuttigde voeding en dranken in de achttiende eeuw, met aansluitend de kookcultuur en het haardgerief. We bekijken de tafelmanieren en het bestek in het artikel over de eet- en drinkcultuur. Dan wordt het meubilair van naderbij bekeken, namelijk de zitmeubelen en de meubelen waarin het eten wordt bewaard. We zoeken daarna de intieme sfeer op met de bestudering van de slaapkamer en steken ons licht op bij het artikel over de verlichting. De

modebewustheid van de achttiende-eeuwse plattelandsmens wordt nagegaan in het artikel over kledij en sieraden. Aansluitend bestuderen we verschillende aspecten van zowel het mentale als het lichamelijke leven in de achttiende eeuw. We besluiten dit hoofdstuk met de bewerkingen van de huisnijverheid. In het laatste hoofdstuk bekijken we het dagelijks leven vanuit de beeldcultuur. Ten eerste bekijken we enkele minder bekende schilderijen en tekeningen die het dagelijkse leven tonen zoals we denken dat het was. Ten tweede bekijken we verschillende elementen die we in de voorgaande hoofdstukken besproken hebben. Een beeld van iets kan soms veel verduidelijken wanneer men het woord niet snapt.

In de hiernavolgende pagina's zullen we steeds de munteenheid pond parisis gebruiken. Alle andere munteenheden zoals pond groten Vlaams zijn omgezet naar het pond parisis. Het omzettingsstelsel kunt u terug vinden in de bijlagen.

Voor we de eigenlijke studie aanvatten wil ik nog enkele personen bedanken voor hun hulp bij de verwezenlijking van deze studie. Zonder hen zou de opdracht veel zwaarder gewogen hebben dan ze nu al was. In eerste instantie bedanken we Prof. Dr. L. Van Buyten voor de nuttige tips in de loop van de oefening, de nimmer aflatende aanmoedigingen, de theoretische onderbouw en natuurlijk de opdracht voor deze studie. Daarnaast bedanken we ook het bibliotheekpersoneel die ons hielp met de vlotte bediening en de nodige hulp. Vervolgens willen we ook de families Cobbaert, Verstraete, Vanborm en Inghelbrecht danken voor hun medewerking met het verkrijgen van het nodige beeldmateriaal. Voorts willen we de gehele bevolking van de gemeente Bekegem bedanken voor hun hulp bij de verklaring van dialectische en agrarisch getinte woorden. Onze dank gaat ook uit naar de collega-studenten van de tweede kandidatuur geschiedenis, in het bijzonder Anja Gevaert, Violet Soen en Ciska Vandedriessche. Finaal willen we nog onze vriendenkring, ouders en vriendin bedanken voor de onuitputtelijke steun en liefde die we doorheen deze oefening mochten ontvangen.

achttien maart 2001

Tom Cobbaert

Hoofdstuk I: Historisch kader

De bestudeerde bronnen zijn te historisch te lokaliseren in de gemeente Deerlijk en gespreid over de achttiende eeuw. Daar we hier geen geschiedenis zullen schrijven over de gemeente Deerlijk hebben we ons voorgenomen om eerst een historische schets te geven van Kortrijk tijdens de achttiende eeuw met aansluitend een bespreking van de weeskamer en de staten van goed.

1. Kortrijk en kasselrij Kortrijk in de achttiende eeuw.

Tussen 1714 en 1744 beleefde Vlaanderen een dertigjarige periode van vrede. In deze periode was er in Kortrijk een garnizoen, bestaande uit honderden manschappen, gekazerneerd. De hoofdopdracht van dit garnizoen bestond erin de wacht te houden op de belangrijkste plaatsen van de stad. Deze taak werd na hun vertrek overgenomen door de stedelijke burgerwacht. Het waren rampzalige tijden voor Kortrijk, zowel de stadsversterkingen als de straten en huizen waren in vervallen toestand.

De handelsbelemmeringen die tijdens de oorlog waren opgelegd, werden na 1714 opgeheven. Alhoewel ze de welvaart positief beïnvloeden kon de crisis van 1740-1741 niet ontweken worden. Door de harde winters van 1740 en 1741 was er een nijpend tekort aan graangewassen. De nog beschikbare granen werden door speculerende graanhandelaars opgekocht of naar het buitenland uitgevoerd. Hierdoor schoten de graanprijzen als pijlen in de lucht en resulteerden in enkele rellen op de Kortrijkse Graanmarkt in 1740. Het slechte graan en rot voedsel veroorzaakten een dysenterie-epidemie, deze eiste tussen 1740 en 1743 in totaal 2457 slachtoffers. De hoge prijzen deden de vraag dalen waardoor de werkloosheid steeg, deze resulteerden in een opstand van de werkloze wevers in 1741 die een jaar later bedwongen werd.

Ondertussen was keizer Karel VI in 1740 overleden, wat resulteerde in de Oostenrijkse Successieoorlog (1740-1748). Een coalitieoorlog met Frankrijk en Beieren aan de ene zijde en Engeland, de Verenigde Provinciën en Oostenrijk aan de andere kant. Tot juni 1742 waren onze gebieden niet in de oorlog betrokken, toen werd Kortrijk bezet door zo'n 1630 Engelsen, die in 1743 alweer vertrokken. In december 1743 trokken 1700 Hollanders de stad binnen, maar die verlieten de stad reeds voor de Fransen er arriveerden in mei 1744. Zij namen de stad in zonder slag of stoot. Tot oktober 1744 bleef de stad in handen van de Fransen, waardoor Kortrijk in het midden van het oorlogsgebeuren lag, met ongeveer zo'n 60.000 Fransen buiten de poorten. Onder de Franse bezetting heerste er in kasselrij Kortrijk een immense chaos. In oktober 1744 verlieten de Fransen de stad en bleef Kortrijk in de winter van 1744-1745 zonder bezetter achter. In de zomer van 1745 heroverde Frankrijk Vlaanderen en bleef ze bezetten tot februari 1749. Tijdens deze periode werd Kortrijk viermaal vereerd met het bezoek van Lodewijk XV en de kroonprins. Ook bij deze Franse bezetting ondervonden de Kortrijkse burgers en de buitenpoorters veel hinder van de voorbijtrekkende legers, het sterftecijfer daarentegen steeg niet spectaculair.

Na het besluiten van de Vrede van Aken (1748) heerste er opnieuw rust, vrede en welvaart in Vlaanderen. Ook Kortrijk herstelde van zijn oorlogswonden, in de tweede helft van de achttiende eeuw werden er allerlei maatregelen genomen om de financiële put weg te werken. Kortrijk had niet meer de functie van garnizoensstad of vesting en kon zo weer zijn uitzicht een beetje verfraaien, dit vooral in de jaren zeventig. Alle vestingen en versterkingen werden gesloopt en de gronden verkocht, de stad werd in zijn geheel ontmanteld, enkel de grachten bleven behouden om het onderscheid met het platteland te bewaren.

Het einde van de jaren 1780 verliep bijzonder woelig, vooral omwille van de hoge prijzen van boter en graan. Zoals in 1740 werden de handelaars verdacht van speculatieve praktijken en moest het stadsbestuur ingrijpen door graanvoorraden in te kopen en ze met verlies aan de bevolking te verkopen. De Brabantse Omwenteling en Napoleontische periode zullen we niet bespreken omdat deze geen betrekking heeft op ons onderzoek.[1]

Daar ons studiegebied Deerlijk in die tijd binnen de kasselrij Kortrijk lag, zullen we ook kort de structuur van deze bespreken. De stad Kortrijk maakte geen deel uit van de kasselrij, maar had er wel zeer nauwe banden mee. De kasselrij Kortrijk bestreek een gebied tussen Menen en Deinze en bevatte 'prochien', 'spleten' en vier steden (Harelbeke, Tielt, Deinze en Menen). De kasselrij was bestuurlijk ingedeeld in vier roeden[2], Harelbeke, Tielt, Deinze en de Dertien Parochies. Deze roeden hadden beperkte administratieve taken en werden bestuurd door de schepenen van de gelijknamige steden. Aan het hoofd van de kasselrij stond de hoogbaljuw van stad en kasselrij Kortrijk. Bij zijn afwezigheid werd deze taak overgenomen door de luitenant-hoogbaljuw van stad en kasselrij Kortrijk. De feitelijke bestuursmacht lag bij de drie 'hoochpointers' en de vijf 'vryscepenen' die door de regering aangesteld werden. De raad van de kasselrij, waarvan de bevoegdheid lag in belangrijke aangelegenheden, bestond uit de vertegenwoordigers van de roedebesturen.[3] De belangrijkste functie van het hoofdcollege[4] bestond er in de beden te verdelen en te innen en ze vervolgens over te maken aan de ontvangergeneraal van Vlaanderen.[5]

Deerlijk in de achttiende eeuw

Omdat alle onderzochte staten afkomstig zijn uit de gemeente Deerlijk zullen wij een zeer korte bespreking houden van zijn geschiedenis. De oudste vermelding van Deerlijk vinden we terug in 1070, onder de naam 'Derlike'. Deerlijk vormde al vroeg een heerlijkheid die afhankelijk was van de Burg van Kortrijk. In de eerste helft van de achttiende eeuw behoorde deze heerlijkheid toe aan het geslacht de Cassina en ging in de tweede helft over naar het geslacht de Lichtervelde. Deerlijk behoorde bestuurlijk toe aan de roede van Harelbeke in de kasselrij Kortrijk. Ook in de achttiende eeuw, meerbepaald 1775, werd de classicistische Sint-Columbakerk afgewerkt. Vanaf de eerste helft van de achttiende eeuw groeide te Deerlijk een uitgebreide textielindustrie, vooral weverijen.[6]

---

[1] De voorgaande alinea's zijn gebaseerd op *Geschiedenis van Kortrijk.* p. 189-197.
[2] We hebben Menen hier niet bijgeteld daar de roede van Menen in 1678 uit de kasselrij verdween.
[3] Voor de achttiende eeuw maakten hier ook de bezitters van de belangrijkste heerlijkheden in de kasselrij en de afgevaardigden van de parochies deel van uit.
[4] Zo werd het kasselrijbestuur genaamd in de zeventiende en achttiende eeuw.
[5] *Geschiedenis van Kortrijk* p. 230-234.
[6] *Winkler Prins Vlaanderen.* deel 2, p. 248-249.

2. De Kortrijkse weeskamer en de weeskamerdocumenten.

We passen dit hoofdstuk over de weeskamer en de 'staten van goed' in dit deel in, daar we wegens de beperkingen van deze studie geen apart hoofdstuk kunnen wijden aan een exhaustief onderzoek van de weeskamer en de weeskamerdocumenten.

De 'weeserye' of weeskamer controleerde namens de schepenen het beheer van de voogden over de morele en stoffelijke belangen van de wezen in stad en kasselrij. Deze schepenen waren bovendien de oppervoogden van de weezerij. De controle van de weesheren strekte zich uit over alle poorterlijke sterfhuizen en was een exclusieve bevoegdheid, geen enkele andere instantie mocht zich hierin betrekken. Soms ontfermde de wezerij zich over 'ghediede sterfhuizen, deze waren niet-poorterlijk zoals bijvoorbeeld binnen de kasselrij waar de heer geen jurisdictie had over de sterfhuizen.

Na de Concessio Carolina[7] werd de weeskamer beheerd door vier weesheren die door vorstelijke commissarissen benoemd werden en uit hetzelfde milieu als de schepenen kwamen. Men kon het ambt van schepen niet cumuleren met het schepenambt, maar toch was het meestal zo dat een oud-schepen weesheer was.

Het administratief personeel bestond uit twee griffiers en twee knapen, die werden opgedeeld in 'noortsyde' en 'suytsyde', het gebied respectievelijk ten noorden en ten zuiden van de Leie. Roosendaele Jr. was een griffier rond 1750 in de 'noortsyde', Surmont was een griffier rond 1750 in de 'suytsyde'. Deerlijk was gelegen binnen de 'suytsyde' en binnen het bestudeerde tijdvak zijn er drie griffiers geweest namelijk Dutoict Jr., Surmont en De Mulié. De griffier was belast met de registratie in de wezerijregisters van de staten van goed van de sterfhuizen. Daarnaast stelde de griffier zich, tegen betaling, beschikbaar voor het opstellen van staten van goed en voogdijrekeningen. Hierdoor was het griffiersambt een zeer fel begeerde post maar ook een duur betaalde[8]. De knapen moesten de poorterlijke sterfhuizen signaleren, voogden dagvaarden, deurwachter zijn op weeskamerzittingen en bevelen opvolgen van de weesheren.[9]

De documenten die we in het weeskamerarchief terugvinden zijn hoofdzakelijk rekeningen, brieven en contracten. Bij de rekeningen kunnen we nog een onderscheid maken tussen de staten van goed en de voogdijrekeningen. Deze laatste bevatten alle kosten aangegaan door de 'vooght paterneel' en de 'vooght materneel' met betrekking tot de voogdij over de wezen. Wat ons het meest interesseert in het licht van ons onderzoek zijn de staten van goed. Deze documenten zijn de inventarissen van de sterfhuizen opgetekend door de griffiers na het overlijden van één van de ouders. Dit document omvat verschillende onderdelen, als eerste wordt de identiteit van de persoon omschreven (levensdata, echtelijke staat, kinderen en voogden). Hierna volgt het huwelijkscontract of het 'contract nuptiaal' natuurlijk enkel als deze opgemaakt en aanwezig is. Na deze algemene

---

[7] De stadskeure die door Keizer Karel V aan de stad Gent werd opgelegd in 1540 als bestraffing voor de opstand van 1539. De stad werd beroofd van alle gezag, rechtsdwang en voorrang op het kwartier van Gent, dat zich uitstrekte over de steden en kasselrijen van de Oudburg, Kortrijk, Oudenaarde, Dendermonde, Aalst, Geraardsbergen, Ninove, de Vier Ambachten en het Land van Waas. *Winkler Prins Vlaanderen.* deel 2, p. 171.

[8] In de achttiende eeuw moest bij de benoeming tot griffier van de weeskamer 1400 gulden betaald worden aan de stadskas.

[9] *Geschiedenis van Kortrijk.* p. 222-223.

situatieomschrijving wordt er dieper ingegaan op de financiële status van de overledene. Eerst komen de ‘baeten’ aan bod, deze zijn onderverdeeld in ‘immobilaire baeten’ en ‘mobilaire baeten’. De immobilaire baten omvatten de erfgronden, de aangekochte gronden, de huurgronden en de bebouwde gronden, hiervan wordt telkens de grootte vermeld maar nooit de waarde. De mobilaire baten zijn niets anders dan een algemene inventarisatie van de woonst. Meestal wordt deze ingedeeld volgens kamer, daaruit volgt dan de gangbare indeling met voorop de keuken gevolgd door de oost/west-kamer, de slaapkamer, kelder/zolder en als laatste de stallingen. Daarnaast worden ook nog de ‘besaytheden’ op het veld vermeld, net als de contante penningen en de bedragen die men nog moet ontvangen. Uiteindelijk wordt er steeds per kamer de totaalprijs in pond parisis gegeven. Er wordt ook een tussentotaal gemaakt van alle baten. Na de baten volgen de ‘commeren en lasten’ of de schulden. Deze volgen elkaar gewoon op zonder een algemeen vergelijkbare volgorde. Alle schulden die de overledene nog heeft worden hier vermeld en samengeteld tot een totaal. Aan het einde van het document wordt er een kleine rekensom uitgevoerd. Waar het verschil gemaakt wordt tussen de baten en de schulden, de uitkomst kan zowel positief als negatief zijn. In beide gevallen wordt de opbrengst of de schuld verdeelt over de wezen en andere erfgenamen.

Deze documenten zijn opgesteld in een meestal duidelijk leesbaar handschrift en worden samengevat in de wezerijregisters van de betreffende griffier.

Hoofdstuk II: Privé-financiële situatie

In dit hoofdstuk bespreken we de sociale status van de gezinnen die in onze staten voorkomen en hun economische situatie. In de eerste plaats bekijken welke beroepen we in onze gezinnen terugvinden, daarna de grootte van het gezin. De grote van het privé-bezit bekijken we in het artikel over bezittingen. Hun financiële status bespreken we in het artikel over het vermogen en finaal plaatsen we ze in een stratificatietabel op basis van hun vermogen.

1. Het beroep

Het beroep wordt nooit direct in de staten vermeld, maar we kunnen het er wel makkelijk uit opmaken. Wanneer we iedere staat apart bekijken, merken we bij de immobilaire baten[10] verschillende vermeldingen van een 'woonhuys met scheure en coystal' of een 'hofstee'. Deze vermeldingen vinden wij weliswaar niet overtuigend. Dan hebben we de mobilaire baten bekeken en hier vonden we wel wat meer interessante elementen. We bekeken in hoeveel staten er landsrechten op 'besaytheden' voorkwamen, wat impliceert dat men aan akkerbouw doet. We bekeken de inventaris van het huis[11] met vooral aandacht voor de beroepsgebonden elementen, zoals typische hoevedieren (koe, paard, varken, …) of materiaal van de textielindustrie. De resultaten worden weergegeven in de volgende tabel[12].

Beroepscategorie	Overeenkomstige statennummers
- Landbouw (24)	
• Gemengd bedrijf met huisnijverheid	1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 23, 24
• Akkerbouw met huisnijverheid	5, 11, 13
• Veeteelt met huisnijverheid	21
• Gemengd bedrijf zonder huisnijverheid	19
• Akkerbouw met herberg	22
- Niet te bepalen (1)	25

[10] Er zijn maar dertien staten waar er een hoofdstuk immobilaire baten aanwezig is.
[11] cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[12] Staten 1-25.

Zoals we merken is het merendeel van onze gezinnen een landbouwgezin. Wat zeer logisch is als je bedenkt dat onze staten allemaal uit de gemeente Deerlijk komen of met andere woorden dat ze allemaal op het platteland te situeren zijn. Ook binnen de landbouw is er enige diversificatie en daar gaan we nu verder op in. Ten eerste is er het verschil tussen een veeteeltbedrijf en een akkerbouwbedrijf, maar men kan ook de combinatie van beide hebben. We zien vooral de combinatie van veeteelt en akkerbouw, maar we vinden ze ook elk apart terug. Interessanter is de nevenactiviteit met als belangrijkste de huisnijverheid, die zich volledig toespitste op het spinnen en weven. Dit grote aantal van gezinnen huisnijverheid kan men verklaren door het 'putting out'-systeem[13]. Verder zien we ook nog de combinatie van akkerbouw met een herberg. Deze herberg is eerder een kleine herberg, we vinden er een groot aantal stoelen[14] terug en een zeer grote aantallen alcoholische dranken. Finaal is er ook nog één staat die we niet nader kunnen bepalen. Hoogstwaarschijnlijk is dit een gezin van loonarbeiders, maar opvallend is toch wel dat ook hier er huisnijverheid valt waar te nemen.

2. Het gezin

Een staat van goed geeft telkenmale de namen van de weeskinderen weer. Wanneer we de aantallen van de kinderen in een tabel plaatsen, bekomen we een verrassend gemiddelde van 4,36 kinderen per staat. Wanneer we deze in een tabel plaatsen merken we dat er vooral vijf kinderen per gezin zijn en er twee gezinnen zijn die kinderloos zijn. Dit laatste zou kunnen wijzen op een zeer snel overlijden van de ouders of op een nalatigheid van de optekenaar. Opvallend binnen deze staten van goed is dat er zeer weinig huwelijkscontracten zijn. Slechts vier staten[15] maken de vermelding van een huwelijkscontract, waarvan er één de melding maakt dat men het verloren heeft in de troebelen van de oorlog[16].

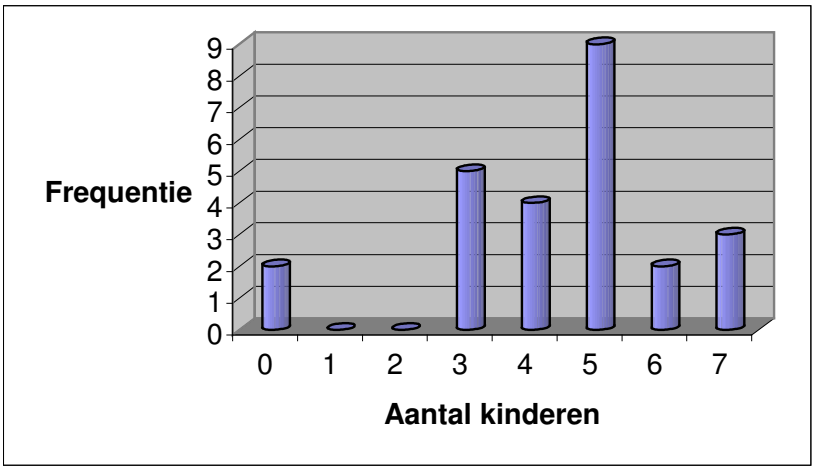

[13] Putting-out systeem: een ondernemer leverde grondstoffen aan thuiswerkers en was afnemer van de afgewerkte producten. Zo werd een deel van de plattelandsbevolking ingezet als industrieel arbeider. *Hedendaagse geschiedenis.* p. 12.
[14] We vinden er een zestiental stoelen terug, inventarisatietabel in bijlage IV-XII.
[15] Staten 2, 14, 23, 24.
[16] Staat 14.

3. Bezittingen

In dit artikel geven we een kort financieel overzicht van alle bezittingen die we terugvinden in de staten. Dit overzicht is zeer algemeen en bespreekt vooral het type van bezittingen. Eerst worden de onroerende goederen, zoals het huis en de gronden besproken. Daarna komen de roerende goederen met de effecten en papieren, het liggend geld, de inboedel, de schulden en vorderingen.

Gebouwen, gronden en landerijen

In de immobilaire baten vinden we de huizen, de bedrijfsgebouwen, de gronden en de landerijen terug. In het geval van Pieter Gillis Van de Velde fus Gillis wordt de prijs van zijn gebouwen en land gegeven, namelijk –146-0-0- pond parisis voor 'woonhuys, scheure en coystal', –40-0-0- pond parisis voor het 'ovenbeur' en –28-10-0- pond parisis voor 'fruyt en andere boomen'[17]. Soms wordt er dus een prijs gegeven, maar meestal vinden we enkel de grootte van de bebouwde grond met de benaming van de gebouwen die erop staan of gewoon de grootte van de landerijen. De oppervlaktemaat is meestal de onderverdeling bunder - lands[18]. In enkele gevallen vermeldt men naast de oppervlakte ook de jaarlijkse pachtprijs en de heerlijke rente. Bij de landerijen vermeldt men ook nog de locatie, namelijk wat er aan de 'noortsyde', de 'westsyde', de 'oostsyde' en aan de 'zuydsyde' ligt, met de vermelding van de eigenaar. Aan de hand van deze beschrijvingen en een kadastraal plan kan men makkelijke de locatie van deze landerijen en hoeves bepalen. Dit zou evenwel ons onderzoek te ver voeren.

Effecten en papieren

Slechts in drie staten vinden we mensen die obligaties uitschrijven, namelijk Petronelle Vervaeke, Isabelle Courtens en Adriaen Bevernage. Deze obligaties werden goed genoteerd in de staten van goed, met de datum van uitgifte, de kapitale waarde van de obligaties en de persoon aan wie de obligatie werd uitgeschreven. Tot onze spijt hebben zij aan niemand van de vijfentwintig anderen een obligatie uitgeschreven. Daarentegen heeft zowat iedereen zich ingeschreven op obligaties van andere personen. Deze zijn jammer genoeg niet zo duidelijk genoteerd als de uitgeschreven obligaties, er wordt wel geschreven wie de obligatie heeft uitgeschreven, maar de datum van uitgifte wordt niet genoteerd. De waarde die er in de staten aan wordt gegeven is de waarde van de jaarlijkse rente.

Liggend geld

De inventaris maakt niet meer dan zes maal melding van 'contante penningen'[19], maar men maakt enkel melding van de kapitaalwaarde, de aard van de muntstukken wordt niet genaamd. De kapitaalwaarde van liggend geld van de mensen die het hebben ligt, één staat uitgezonderde, zeer hoog. We hebben normale waardes van 372 en 382 pond parisis[20], maar ook waardes van 1609 pond parisis en 2731 pond parisis[21].

---

[17] Staat 1.
[18] cfr. Oppervlaktematen, Bijlage I.
[19] cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[20] Staat 18 en 24.
[21] Staat 19 en 22.

Inboedel

De boedelinventaris is het belangrijkste onderdeel van de mobilaire baten. De inventaris is opgedeeld per kamer en per bedrijfsgebouw. De waarde van de inboedel is een belangrijk deel binnen het geheel van het bezit. Vooral wanneer men bedenkt dat slechts in dertien staten de mensen eigen grondbezit hebben.

Schulden en vorderingen

De schulden en vorderingen vallen samen met de 'commeren en lasten' in de staten. Deze bestaan uit hypotheekrentes, renten op obligaties, nog niet afgeloste schulden en schulden die na de dood aangegaan zijn die op rekening komen bij de wezen.

4. Het vermogen

Voordat we het vermogen kunnen bepalen moeten we een beetje rekenwerk toepassen. De staten van goed beschouwen het vermogen als drieledig. We hebben het immobilaire dat niet in kapitaalwaarde is weergegeven, behalve de uitgeschreven obligaties. Daarnaast zijn er de mobilaire baten die wel zijn uitgedrukt in kapitaalwaarde, net als de 'commeren en lasten'.

Kapitaalreconstructie

Onze eerste taak is dus de kapitaalwaarde van de immobilaire baten. Hiervoor hebben we ons gebaseerd op een tabel van dr. P. Deprez in de Flandria Nostra over de verkoopprijs van akkergrond in de Heerlijkheid Nevele[22]. Deze tabel geeft de tienjaarlijkse gemiddelden per bunder berekend. Ons onderzoek bestrijkt de twee tijdsvakken 1740-1749 en 1750-1759, daarom hebben we het gemiddelde genomen tussen deze twee periodes wat neerkomt op een gemiddelde van 924 pond parisis/bunder[23]. Mogen we er wel de aandacht op vestigen dat er geen rekening is gehouden met de verschillen in waarde tussen bouwgrond, weidegrond en akkergrond. Er is ook geen rekening gehouden met de waarde van de gebouwen die op de gronden staat. Voor deze gegevens zijn er geen betrouwbare cijfers gevonden. De gemiddelde verkoopprijs is dan doorgerekend in de oppervlaktes die we al hadden. Om de totaalwaarde van de immobilaire baten te verkrijgen hoeven we enkel nog de waarde van de obligaties erbij te voegen. De volgende tabellen geven de resultaten van onze berekeningen weer. Het totale vermogen wordt daarna weergegeven in grafiek. We bemerken de twee pieken bij staat zeventien en staat drieëntwintig. Dit zijn de staten van Joannes De la Vie en Petronelle Vervaeke, we zien dat zij sterk afwijken van de rest. We zien ook dat het de immobilaire baten zijn die het grote verschil maken. Vooral bij de twee meest vermogende personen van onze staten zijn de mobilaire baten zeer hoog.

---

[22] *De boeren: de 16e, 17e en 18e eeuw*. Flandria Nostra, deel 1, p. 144.
[23] Gemiddelde tussen 59 pond groten en 95 pond groten vormde 77 pond groten.

Nr.	Mobilaire baten (in pond parisis)	Immobilaire baten (in pond parisis)	Vermogen (in pond parisis)	Schulden (in pond parisis)
1	765	214	979	294
2	2192	0	2192	1842
3	2859	0	2859	1557
4	468	0	468	239
5	1959	4458	6417	321
6	237	0	237	240
7	722	0	722	530
8	795	0	795	285
9	374	1173	1547	709
10	3822	0	3822	406
11	641	2772	3413	902
12	1588	0	1588	971
13	718	750	1468	273
14	1194	115	1309	2502
15	1709	0	1709	942
16	2592	4486	7078	600
17	5580	17231	22811	2880
18	3347	0	3347	1250
19	5004	2243	7247	210
20	2791	0	2791	2334
21	2639	1790	4429	120
22	4374	4580	8954	287
23	6228	18316	24544	4608
24	5292	0	5292	1212
25	170	9	179	158

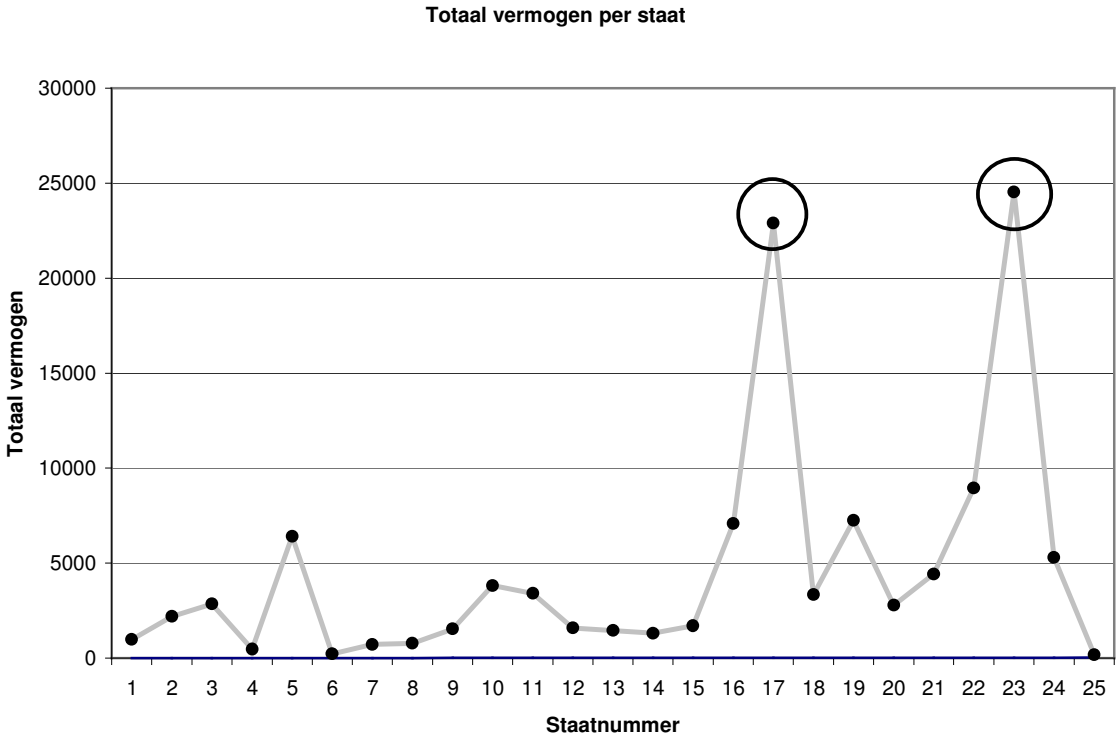

5. Sociale stratificatie

We merken dat er een opmerkelijk verschil bestaat tussen de staten wanneer we het vermogen bekijken. Daarom zullen we de staten indelen in enkele klassen. Hiervoor moeten we rekening houden dat we de staten gelijkwaardig moeten kunnen indelen in de klassen, zodat er niet te grote klassen zouden ontstaan. We moeten ook rekening houden dat we niet te veel klassen mogen hebben. Uiteindelijk hebben we een klassengrootte genomen van 1500, omdat dit resulteerde in een aanvaardbaar aantal klassen, namelijk zeven. Wegens het grote aantal staten in de lagere vermogensregionen konden we geen rekening houden met de evenredigheid van de klassen. Wanneer we deze uitzetten in een Lorenzcurve is dit zeer duidelijk merkbaar, de curve wijkt zeer ver af van de ideale lijn. We hebben de klassen een neutrale naam gegeven, zodat we geen verkeerde beelden zouden scheppen over de sociale status van de gezinnen in de bestudeerde staten.

We zullen in het verdere verloop van deze studie geen rekening houden met deze klassenindeling omdat de rijkheid aan kapitaal, niet gelijkstaat aan de rijkheid in middelen. Het enige verschil is de kwaliteit en waarde die aan de inboedel gegeven wordt, niet de gebruikte elementen omdat in deze studie totaal niet vergelijkbaar is. Zoals we in de vermogenstabel kunnen aflezen ligt de rijkdom van de vermogende mensen vooral in hun immobilaire goederen en niet in hun mobilaire goederen. Verder in deze studie zullen we merken dat de levensstijl van iedereen in onze staten vergelijkbaar is.

		Frequenties			Som van de beschikbare inkomens		
Naam	Vermogen in pp	frequentie	relatief in %	frequentie in %	absoluut	%	cumulatief %
				0			0
Klasse 1	0-1500	8	32	32	6157	5	5
Klasse 2	1500-3000	6	24	56	12686	11	16
Klasse 3	3000-4500	4	16	72	15011	13	29
Klasse 4	4500-6000	1	4	76	5292	5	34
Klasse 5	6000-7500	3	12	88	20742	18	52
Klasse 6	7500-9000	1	4	92	8954	8	59
Klasse 7	>9000	2	8	100	47445	41	100
		25			116287		

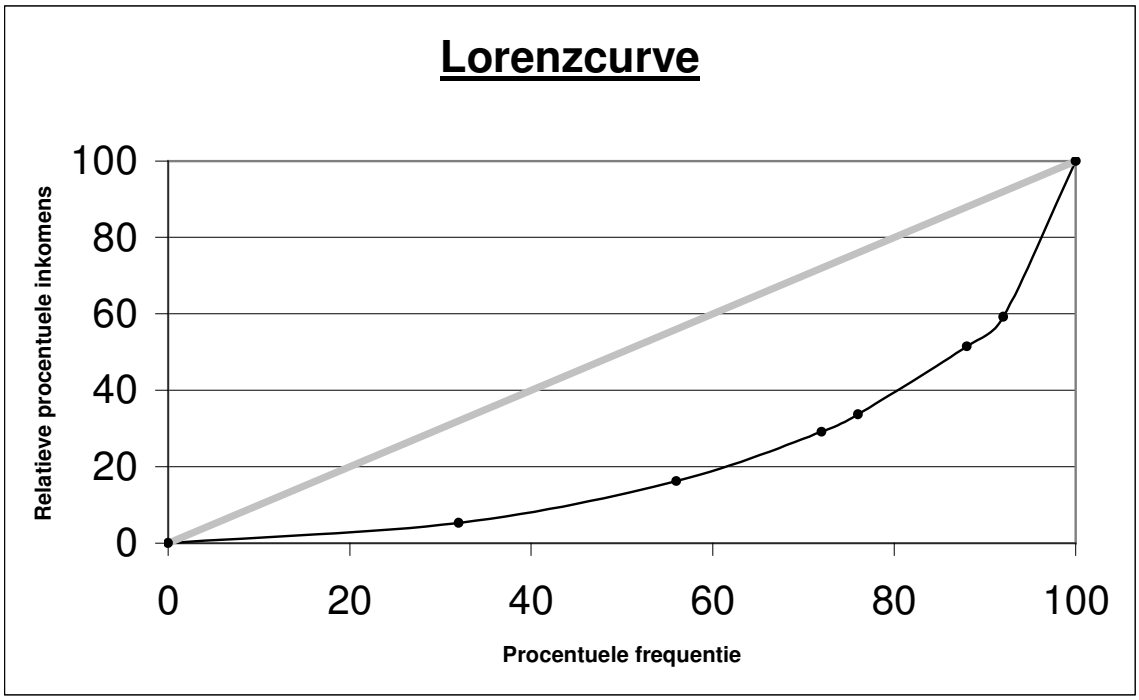

Hoofdstuk III: Agrarische cultuur

Zoals we in het vorige hoofdstuk al gezien hebben, is in het merendeel van de onderzochte staten de beroepsactiviteit van agrarische aard. Daar het beroep hier van zeer groot belang is in alle aspecten van het dagelijks leven hebben we er een apart deel aan gewijd. In dit deel bespreken we de twee hoofdtakken van de landbouw: de veeteelt en de akkerbouw. Daarnaast besteden we ook aandacht aan de hoeve, waar zich naast de beroepsactiviteit ook het voornaamste deel van het dagelijkse leven afspeelt, en de textielnijverheid.

1. De hoeve

In ons onderzoek is gebleken dat het merendeel van de personen boeren waren[24]. Bij een boer hangt zijn werk volledig samen met zijn woonst namelijk op de hoeve. Daarom zullen wij hier naast de stallingen ook de indeling van het woonhuis bespreken.

Voor we de verschillende hoevetypes zullen bespreken willen we toch nog kort even aanhalen dat er verschillen bestaan in de hoeve-uitbating. We kunnen hierin drie grote types onderscheiden. Ten eerste de dwergbedrijven die zo klein zijn dat ze slechts zeer weinig voor eigen gebruik toelaten. De kleine boerenbedrijven die amper in de gezinsbehoeften voor een heel jaar kunnen voorzien en de grote bedrijven die met talrijk personeel worden uitgebaat en een deel van de opbrengst kan worden verkocht.[25] Voor de bestudeerde staten kunnen we aannemen dat ongeveer iedereen te situeren is tussen de tweede en de derde groep.

Wanneer we in een openluchtmuseum als Bokrijk lopen, merken we al snel dat er verschillende hoevetypes zijn.[26] Het meest voorkomende type in zowel Vlaanderen als Brabant, Limburg en Antwerpen was het langgeveltype. Daarnaast vinden we vooral de omwalde hoeve, de hoeve met verschillende delen en de gesloten hoeve terug. De omwalde hoeve, ontstaan uit het type met losse bestanddelen, is ingericht voor een gemengd bedrijf en is vooral te vinden in Veurne-Ambacht, Brugse Vrije en kasselrij Kortrijk. De gesloten hoeve vinden we vooral terug in Brabant en Haspengouw.[27] Dit type van hoeve kan men beter omschrijven als een vierkanthoeve omdat deze hoeve zo gebouwd is dat ze een vierkant vormt met het hof in het midden. Daardoor lijken deze hoeves net op gesloten burchten. Daar de gesloten en omwalde hoeves hoogstwaarschijnlijk niet voorkomen in onze staten omdat deze eerder exclusieve boerderijen zijn, zullen we in onze verdere bespreking beperken tot het langgeveltype.

In onze bespreking van het langgeveltype zullen we het eerst hebben over de onderverdeling van het woonhuis. Zoals we uit de verschillende grondplannen[28] kunnen opmaken is er geen eenduidige vorm hoe een woonhuis eruitziet, toch

---

[24] cfr. supra, Hoofdstuk II-2., p. 18-20.
[25] *De boeren: de 16e, 17e en 18e eeuw.* Flandria Nostra, deel 1, p. 125-126.
[26] *Bokrijk.* p. 98-143.
[27] *De boeren: de 16e, 17e en 18e eeuw.* Flandria Nostra, deel 1, p. 129-130.
[28] cfr. infra, Hoofdstuk V-2., p. 49.

hebben we getracht één model te scheppen waar we verder mee zullen werken, het basismodel[29]. Dit model is ontstaan uit de dialoog tussen de bestaande grondplannen en de informatie die we uit de staten haalden.

Binnen de staten van goed werd bij de mobilaire baten een onderverdeling gehanteerd die varieerde van 'pryser' tot 'pryser'. Dit leidde tot verschillende benamingen per kamer waardoor we in totaal elf verschillende kamerbenamingen verkregen. De volgende tabel[30] toont de verschillende benamingen en hoeveel maal ze voorkwamen in tweeëntwintig staten[31].

Kamerbenaming	Frequentie (op 22)	Frequentie (%)
Keuken	22	100
Zolder	16	73
Kelder	12	54
Weefkamer	9	41
Slaapkamer	7	32
Westkamer	6	27
Oostkamer	6	27
Kamer	6	27
Spendeken	2	9
West-west-kamer	1	5
Voute	1	5

Zoals we merken is er geen eenduidigheid in de naamgeving en zijn er maar drie kamers, de keuken, de zolder en de kelder, waarvan we kunnen zeggen dat ze veel voorkomend zijn. Maar laat ons nu eens de kamers bekijken die een verschillende betekenis kunnen hebben. We hebben twee types van naamgeving, een naamgeving op basis van functie of een naamgeving op basis van locatie binnen het huis. De locatienamen zijn de westkamer, de oostkamer en de west-westkamer, de functienamen zijn slaapkamer en weefkamer. We kunnen stellen aan de hand van de inhoud van de verschillende kamers dat we westkamer, slaapkamer en kamer aan elkaar kunnen gelijkstellen net als de oostkamer en de weefkamer. De drie minst voorkomende kamers kunnen niet aan elkaar worden gelijk gesteld. Het spendeken is eerder een klein voorraadkamertje, de west-westkamer is gewoon een extra kamer en de voute is een dialectische benaming voor het tussenverdiep. Het verbaasde ons weliswaar dat deze laatste niet meer voorkwam want in de grondplans kwam er meestal geen 'oost'-kamer voor op de benedenverdieping, maar kon men de kamer die men kan beschouwen als de oostkamer steeds op het tussenverdiep aantreffen.

[29] cfr. infra, Hoofdstuk V-2., p. 49.
[30] cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[31] Staten 10, 11 en 18 zijn niet opgenomen in deze tabel omdat er geen aanwijsbare indeling per kamer was.

Met deze vaststelling ronden we dit deel over het woonhuis af en wenden we ons tot de beroepsgetinte delen van de hoeve.

Bij de landbouwgerichte delen van de hoeve vinden we minder variatie dan bij het woongedeelte. Zoals we in de volgende tabel[32] kunnen zien is er vooral een schuur en een koestal[33]. Met enige voorzichtigheid kunnen we hieruit concluderen dat ieder bedrijf een gemengd karakter had en zowel gewassen teelde als dieren fokte.

Benaming	Frequentie (op 22)	Frequentie (%)
Hof	18	82
Schuur	16	73
Koeienstal	15	68
Ovenbeur	7	32
Paardenstal	5	23
Zwijnskot	4	18
Wagenhuis	4	18
Smisse	1	5

De benaming 'hof' is een zeer ruime benaming waar men vele interpretaties aan kan geven. Op het hof vinden we meermaals kleine overdekte hokjes aan, die als vervangen van een schuur kunnen dienen. Dit kunnen we concluderen wanneer we de inhoud van het hof bekijken. Een schuur is ook wel zeer ruim qua functie. Soms vinden we er ook dieren in terug, zoals koeien en zwijnen, maar meestal wordt deze enkel gebruikt als opslagplaats voor verschillende landbouwgewassen[34]. Dat het 'ovenbeur' of bakhuis slechts negen keer voorkomt verwonderd ons een beetje, maar Paul Lindemans verklaart dat vele boeren " hun brood bakten in de gemeenschappelijke oven van hun buurt"[35], of in de oven van de heer[36]. Dat de paardenstal minder voorkomt als er paarden voorkomen in de staten[37] leidt ons naar de vaststelling dat deze dieren ook ondergebracht werden in de schuur of de koestal. Dit kunnen we ook vaststellen bij de varkens omdat er in acht staten varkens zijn terug te vinden en er maar vier zwijnskoten te vinden zijn. Alhoewel hier de verklaring ook weer voor de hand ligt en we die op zich al gegeven hebben. Sommige boeren huisden hun varkens gewoon op het hof, in de schuur of in de koestal. Wat ons in het geheel van de dierenstallingen opvalt is dat we geen enkel dier terugvinden binnen het woongedeelte van het huis. Dit kan duiden dat het tijdperk dat de mensen samen in één kamer sliepen met hun dieren achter de rug is. Maar ook met deze conclusie moeten we voorzichtig omspringen omdat we hier enkel rekening kunnen houden met de vijfentwintig staten die we onderzoeken. Verder is er nog het wagenhuis waar

[32] cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[33] Staten 10, 11 en 18 zijn niet opgenomen in deze tabel omdat er geen aanwijsbare indeling per gebouw was.
[34] cfr. infra, Hoofstuk III-3., p. 20-24.
[35] *Geschiedenis van de landbouw*. deel 2, p.26.
[36] *Geschiedenis van de landbouw*. deel 2, p. 23-26.
[37] cfr. infra, Hoodstuk III-2, p. 18-20.

we een zelfde conclusie kunnen zetten als bij de vorige delen. Ook hier is er geen verband tussen het gebouwtje en de gerelateerde inhoud. Grotere landbouwwerktuigen werden ook ondergebracht in de schuur of bleven gewoon op het hof of op het veld staan. Het laatste gebouwtje, de smisse[38] is typisch voor die ene staat waar ze voorkomt[39]. De hoeve van Joannes Bouckaert is een grote hoeve met verschillende knechten. Het is zeer goed mogelijk dat de dorpssmidse op zijn hoeve gelegen was. Hier kunnen we dan het stuk over de hoeve afsluiten, alhoewel er nog zeer veel mogelijkheid is tot verdere studie maar waar we hier wegens plaatsgebrek niet verder over kunnen uitwijden.

2. Veeteelt

De veeteelt is ouder dan de landbouw, maar is ook in de achttiende eeuw een zeer belangrijke tak van de agrarische activiteiten. Maar het aantal verschillende diersoorten ligt meestal niet zo hoog en ook in de achttiende eeuw zijn we beperkt tot de typische dieren en vinden we geen grote uitzonderingen terug. In de volgende tabel tonen we hun aandeel in de vijfentwintig staten[40].

	Frequentie	Gemiddeld aantal per staat
bien	2	1
haen	3	1
hennen	3	7
hoenders	3	8
kalf	12	2
koeyen	18	4
peerden	10	2
veersen	3	2
virckens	2	2
zwijnen	8	2

We zullen de dieren achtereenvolgens bespreken volgens hun aandeel in de hoeve. Hierdoor beginnen we met de bespreking van de runderen.

Runderen

In onze vijfentwintig staten komen er in achttien staten koeien voor, met een gemiddelde van vier koeien per staat. De jongere versie van de koe, het kalf, komt in

[38] De smidse.
[39] Staat 5.
[40] cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.

twaalf staten voor met een gemiddelde van twee kalveren per staat. In vergelijking met de andere dieren is dit een groot aantal en kunnen we stellen dat de koe en het kalf een zeer belangrijke functie hadden binnen het wezen van de veeteelt. Die functie is weliswaar tweeledig, de koe kan dienen als melkkoe of als mestvee. Hetzelfde met het kalf, men kan ze opkweken tot melkkoe of vetmesten. Wat betreft het hoeden van de melkkoe stelt Lindemans dat "in de streek van Kortrijk, waar de weiden ontbraken en de vruchtbare bodem zeer intensief handelsvruchten voortbracht, was de boer verplicht de dieren bestendig op stal te houden."[41]. Het voornaamste voedsel dat aan de dieren gevoederd werd, was koren, gerst, klaver en rapen. Deze vier hoofdelementen komen evenzeer in onze staten voor[42]. Lindemans vermeldt verder nog "deze zeer intensieve stalvoeding verschafte zowel een rijke voedselproductie, als de grote hoeveelheid mest …"[43]. Voor een melkkoe schat men "voor West-Vlaanderen … de opbrengst zou zijn, circa acht liter."[44] Het kweken van de dieren of beter het vetmesten van de koeien was eerder beperkt tot de afgedankte dieren[45]. Bij de kalveren lag het vetmesten anders, meestal werd er een kalf vetgemest tegen Pasen of tegen de jaarlijkse kermis. Het vetmesten van kalveren was een zeer lonende bezigheid omdat vele stedelingen de vetgemeste kalveren opkochten.[46] Een derde dier binnen dit stukje over de runderen is de 'veerze' of de vaars. Een vaars is de stap tussen kalf en koe die veelal wordt gebruikt om vet te mesten. Zij komen in slechts drie staten voor en zijn gemiddeld met twee.

Paard

Het paard is niet echt een dier dat we kunnen verbinden met de veeteelt, maar ze spelen een zeer belangrijke rol binnen het agrarische leven. Daarom bespreken we dit edel dier tussen alle andere dieren. Het paard komt in tien van de vijfentwintig staten voor met een gemiddelde van twee paarden per hoeve. Het paard werd ingezet in de zwaardere taken van het landbouwwerk en trok verschillende werktuigen voort[47]. Het paard dat men toen in de achttiende eeuw gebruikte bleef hetzelfde tot heden, alhoewel men in de achttiende eeuw een sterke politiek voerde om enkel rij-, koets- en sjeespaarden te fokken[48]. Dat paarden ook niet in iedere staat voorkomen kan erop wijzen dat paarden soms werden uitgeleend of verhuurd aan diegenen die geen paard in hun bezit hadden. Een paard onderhouden was een dure aangelegenheid en werden ook in de staten naar waarde geschat. In de staat van Pieter Herreman wordt "een peert met fijn arnaschure" geschat op 180 pp. Het "arnaschure" of harnas is een element dat men in tachtig procent van de staten die een paard bezaten terugvinden. Om een duidelijk beeld te krijgen van dit element verwijzen we u door naar het vijfde deel van deze studie[49], daar we dit element niet verder zullen bespreken. Hierbij ronden we ook dit stukje over het paard af.

---

[41] *Geschiedenis van de landbouw.* Deel 2, p.347.
[42] cfr. infra, Hoofdstuk III-3, p. 20-24.
[43] *Geschiedenis van de landbouw.* Deel 2, p.347.
[44] *Geschiedenis van de landbouw.* Deel 2, p.358.
[45] *Geschiedenis van de landbouw.* Deel 2, p.434.
[46] *Geschiedenis van de landbouw.* Deel 2, p.436.
[47] cfr. infra, Hoofdstuk III-4, p. 24-26.
[48] *Geschiedenis van de landbouw.* Deel 2, p.306-320.
[49] cfr. infra, Hoofstuk V-2, p. 46-53.

Zwijnen

Dit dier is qua benaming redelijk verwarrend. Binnen onze staten komt de benaming "zwyn" in acht staten voor met een gemiddelde van twee per staat, maar daarnaast vinden we ook nog het "vircken" dat we in twee staten vinden met een gemiddelde van twee per staat. Dit voorval konden we voorschrijven aan een andere benaming ware het niet dat de één van de twee "vircken" vermeldingen samen voorkwam met een "zwyn" vermelding[50]. Maar wegens de beperktheid van deze studie zullen we hierover niet verder uitweiden. Varkens werden in de achttiende eeuw binnen het hof gehouden daar men ze dan sneller kon vetmesten met de aardappel. Het mesten van de varkens leverde weliswaar niet veel weinig winst op, maar het varkensvlees werd op de markt evenwel het duurst verkocht. De prijs was echter niet hoog genoeg om de productiekosten te dekken, daarom daalde de varkenskweek in ons land zo sterk. Op het platteland hield men een varken voor eigen gebruik en een tweede varken dat men vet verkocht, dit fenomeen vonden we terug zowel bij kleine als bij grote boeren.[51] Dit verklaart ook waarom er in onze staten zo weinig varkens voorkomen.

Pluimvee

Het pluimvee dat we aantreffen binnen onze staten kunnen we beperken tot hoenders. Ook hier is er verwarring bij de benaming, maar ook hier zullen we er niet verder op in gaan. "Hoenders" komen in drie staten voor met een gemiddelde van acht per staat, "hennen" komen ook in drie staten voor waaronder één maal samen met "hoenders" en met een gemiddelde van zeven per staat. De mannelijke variant, de "haen" komt ook in drie staten voor, maar iedere keer staat hij er alleen voor zonder mannelijk gezelschap. We merken dat het aantal kippen niet bijster groot is, ze vormen zowat de meest verwaarloosde tak van het bedrijf. De functie van een kip was simpel, eieren leggen.[52]

Bijen

Dit is een eerder uitzonderlijke voorkomendheid binnen onze staten. Slechts in twee staten vinden "bien" terug met hun "biekorven". De honing van de bijen werd voornamelijk gebruikt als zoetstof bij het eten dat in de tweede helft van de achttiende eeuw werd vervangen door de invoer van suiker uit de kolonies[53].

3. Akkerbouw

De akkerbouw in de achttiende eeuw wordt vooral gekenmerkt door de opkomst en verbreiding van de aardappelteelt in Vlaanderen. De aardappel zorgde voor de oplossing van het voedselprobleem door de steeds wisselende graanoogsten. De aardappel bezorgde de boeren een goedkoop en overvloedig voedingsmiddel met daarnaast nog steeds de reserve van de graangewassen[54].

---

[50] Staat 24.
[51] *Geschiedenis van de landbouw.* Deel 2, p.424-427.
[52] *Geschiedenis van de landbouw.* Deel 2, p.438-441.
[53] *Geschiedenis van de landbouw.* Deel 2, p453-466.
[54] *De boeren : de 16e, 17e en 18e eeuw.* Flandria Nostra. Deel 1, p 139.

In de volgende tabel geven we een overzicht van de aangetroffen gewassen op de velden. Deze tabel is gebaseerd op het deeltje landsrechten binnen het hoofdstuk van de mobilaire baten van de staten[55]. De tabel geeft geen volledig beeld want de vaststelling van de landsrechten, met andere woorden datgene wat op het moment van schatting op het veld staat, zijn onderhevig aan de seizoenen. Bijvoorbeeld vlas zal hierin minder voorkomen omdat het merendeel van de sterfgevallen plaatsheeft in de winter, wanneer er geen vlas op het veld staat. Dit geeft een vertekend beeld.

Gewas	Frequentie	Gewas	Frequentie
Aardappels	12	Koren	12
Bonen	2	Lijnsaet	4
Bouckweit	3	Lochterninge	3
Erwten	1	Rapier	5
Gerst	4	Rogge	6
Haver	7	Tarwe	5
Jonge Claever	20	Vlas	2
Koolen	9	Wortels	4

We hebben ons weliswaar niet beperkt tot de gegevens die we terug vonden in de landsrechten of 'besaythede', maar we hebben ook eens de inhoud van de schuren bekeken en daar vonden we ook interessante gegevens, deze zijn weergegeven in de volgende tabel[56].

Gewas	Frequentie	Gewas	Frequentie
Aardappels	9	Misseljoen	5
Boonen	4	Naervette	1
Bouckwee	5	Peerdeboonen	1
Coolen	1	Platebonen	1
Erwten	6	Rogge	15
Graan	5	Tarwe	11
Haver	11	Vette	4
Klaver	3	Vlas	15
Koren	2	Wortels	1

Wat we uit al deze gegevens kunnen concluderen, is dat we geen uitsluitsel kunnen geven over wat er nu het gehele jaar door geteeld wordt. We merken wel dat aardappelen een groot aandeel bezitten in de gewassen, maar dit aantal gaat niet

[55] cfr. supra, Hoofdstuk I-2., p. 6-7. Staten 1-25
[56] cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.

ten koste van de graangewassen die nog steeds sterk in het zadel zitten, vooral rogge en tarwe. Ook vlas is een zeer belangrijk gewas, maar komt niet veel voor op de velden. De reden hiervoor is dat er veel sterfgevallen waren in de winter en de schatting in dat geval ook in de winter plaatsvond wanneer er geen vlas op het veld groeide. Hierna zullen we niet alle gewassen bespreken, enkel de belangrijkste zoals de aardappel, de graangewassen en het vlas.

De aardappel[57]

De aardappel is hoogstwaarschijnlijk midden de zestiende eeuw in Europa ingevoerd en bereikte via Spanje en Engeland het Vlaamse grondgebied. In het begin was de aardappel een gewas dat in de moestuin gekweekt werd door stedelingen. In het begin interesseerde de aardappel de boer niet, vooral omwille van zijn onbeduidendheid in opbrengst en uitzicht. Algauw werden dikke knollen op de markt gebracht en steeg de vraag, hierdoor trok de aardappel de aandacht va de boer. De massale teelt van de aardappel op het veld kunnen we noteren rond 1700. De hongersnoden van 1740 hebben ervoor gezorgd dat de aardappel definitie inburgerde en een onmisbaar bestanddeel was van het dagelijks voedsel. Niet alleen de mens nam de aardappel tot zich, ook het vee, vooral de varkens, kregen de aardappel als voedingsmiddel.

De aardappel was van meet af aan een braakvrucht en nam de plaats in van het braakloof. De aardappel werd in zijn beginperiode niet geplant voor mei. Oorspronkelijk plantte de boer de aardappel in kuiltjes en dekte ze toe met aarde, pas later ging men plantgaten hakken of ze in de ploegvoor planten.

De graangewassen[58]

Binnen de graangewassen kunnen we vier grote gewassen onderscheiden. De tarwe, de rogge, de gerst en de haver. De tarwe is vrijwel het bekendste graangewas ter wereld, vooral omdat ze vrijwel overal gekweekt kan worden. We hebben verschillende varianten van tarwe, maar de broodtarwerassen zijn vrijwel de belangrijkste in de achttiende eeuw. We kennen in de teelt ook twee varianten, de zomer- en de wintertarwe.

Het tweede type is de rogge, ook een zeer belangrijk soort graangewas. Een roggegewas levert behalve broodgraan ook een grote hoeveelheid stro dat gebruikt wordt als dekstro voor daken en als afdekking en isolering van aardappel- en voederbietenkuilen.

Het derde type is de gerst dat hoofdzakelijk gebruikt wordt als voedergewas voor dieren en als brouwgerst voor de vervaardiging van bier.

Het vierde type is de haver. Net zoals gerst wordt de vrucht hoofdzakelijk gebruikt als veevoeder, slecht een klein deel wordt gebruikt voor menselijke consumptie, bijvoorbeeld havermout. Haver wordt ook geteeld voor het zeer voedzame stro.

---

[57] *Geschiedenis van de landbouw*. Deel 2, p.182-197.
[58] *Geschiedenis van de landbouw*. Deel 2, p.5-22.

Het vlas[59]

Dit gewas zullen we iets uitgebreider bespreken dan de aardappel en de graangewassen, omdat deze een groot belang heeft binnen de agrarische cultuur. Het vlas zou afkomstig zijn van de hoogvlakte van Hoog-Azië, van waaruit het zich via India en Egypte naar Europa verspreidde. De eerste sporen van vlasgebruik werden waargenomen in Egyptische graven (±3300 jaren voor Christus). Over de weg waarlangs, het tijdstip waarop het vlas naar Europa kwam, bestaan uiteenlopende meningen. Uit archeologische vondsten, kunnen we afleiden dat het verwerken en gebruiken van vlas, vanaf het derde millennium voor Christus in West-Europa ononderbroken bestaan heeft. Tot de achtste eeuw kende Vlaanderen een bloeiende wolnijverheid en werd er slechts op kleine schaal aan vlasverwerking gedaan. Deze vlasnijverheid was een bijkomende cultuur van de landbouw en een aanvullende seizoensbezigheid van een landbouwersgezin. Het werk werd verricht door de vrouwen (slijten, oogsten, verwerking, spinnen en weven) en de productie was slechts dienstig voor eigen gebruik. Tot hiertoe was het centrum van lijnwaad gesitueerd in het noorden van Frankrijk. Doch door de Honderdjarige Oorlog (1137-1453) tussen Frankrijk en Engeland raakte deze vlasbedrijvigheid in verval. De economische ineenstorting van het Franse vlas werd kompleet gemaakt door de onveilige wegen en de pest. Hierdoor verplaatste het centrum van de vlasnijverheid zich naar Henegouwen, Nijvel en Kamerrijk. Deze centra waren vooral gekend door hun hoge kwaliteit van het lijnwaad. Mede dankzij de teloorgang van de Vlaamse wolindustrie, kwam de vlasnijverheid na 1500 in onze kontreien echt van de grond, met als belangrijk handelscentrum Kortrijk. De vlasnijverheid bleef evenwel een landelijke aangelegenheid die noch tot de landbouw, noch tot de eigenlijke nijverheid behoorde. In die periode begon men vlas te zaaien en te verwerken op grote schaal. De verwerking tot vlasvezel bleef op het platteland, waarbij het spinnen en weven echter in steden verricht werden als Kortrijk, Tielt en Izegem die toen fel te lijden hadden onder moeilijkheden in de lakennijverheid. In de jaren 1800 kende onze vlasindustrie een verval, te wijten aan de opkomende katoennijverheid en de grote concurrentie van de Franse en de Engelse linnenindustrie. Ook het conservatisme van de landen was niet vreemd aan deze verzwakking. Alleen de Leiestreek wist zich te handhaven en vermeed de aftakeling van de vlasnijverheid.

Het vlas wordt gezaaid rond 15 maart - 10 april naargelang van de weersomstandigheden. Na een tiental dagen verschijnen de kiemlobben uit de grond, men zegt dat het vlas in zijn olieblad ontstaat. In deze periode is de vlasplant dan ook gevoelig voor insecten. Vervolgens verschijnen de echte vlasblaadjes die eerst parallel tegenover elkaar staan, later wordt deze rangschikking verbroken. Daar de vlasplanten lange tijd klein blijft, is ook de onkruidbestrijding van zeer groot belang. Na 1 maand bereikt het vlas bij gunstige temperaturen een hoogte van ± 5 cm. Het vlas begint te bloeien na ongeveer 80 dagen en de stengel is reeds 60-70 cm lang. Het bloempje kan wit of blauw zijn naargelang de rassoort, hoewel de meeste rassen een witte bloem vertonen. Het typische van een vlasbloem is dat haar levensduur beperkt is tot 1 enkele dag. Na de bloei van de plant begint het zaaddoosje zich te vormen. Het aantal zaaddoosjes per stengel kan sterk variëren, daar het afhankelijk is van het aantal vertakkingen. Iedere zaadbol bevat maximum 10 zaadjes. Op ongeveer 100 dagen na de uitzaai krijgen we bij een normale groei een vlasstengel van 80 cm tot 110 cm. Dan rijpt de stengel af: de ovale blaadjes

[59] *Geschiedenis van de landbouw*. Deel 2, p.214-246.

vallen af en de stengel krijgt een goudgele kleur. De stengel bestaat uit twee delen: het houtachtige gedeelte en het vezelgedeelte dat zich aan de buitenkant bevindt. Wanneer de meeste blaadjes afgevallen zijn, breekt het tijdstip aan om te slijten. Bij het oogsten of het slijten wordt het vlas met wortel en al uit de grond getrokken en in een zwad op de grond gelegd.

De opbrengst (kg per hectare) hangt hoofdzakelijk af van het teeltgebied (grondstructuur) en de groei (weersomstandigheden). Bij een normale rechtstaande groei kan het gewicht schommelen tussen 7000 en 9000 kg per ha.

De eerste werkzaamheden op het bedrijf bestaan uit het repelen (ontzaden) van het ruwe strovlas. Dit is de bewerking waarbij het zaad gewonnen wordt. De bolletjes worden gebroken met een boothamer; vandaar de benaming boten.

Het roten is het losmaken van ten eerste de vezelbundel van het houtgedeelte en ten tweede de vezelbundels onderling. Het dient om de pectine (lijmstof) fungerend als kitstof tussen plantcellen die de vezel omgeven af te breken en oplosbaar te maken. Het gesleten vlas wordt niet in bundels gebonden, maar in rijen op het veld gespreid. De bedoeling is het vlas op natuurlijke wijze te laten roten: zon en regen laten inwerken zodat de pectine opgelost wordt. Het afbreken van de pectine gebeurt hier door schimmels in een aëroob (zuurstofrijk) milieu.

Onder zwingelen verstaan we het scheiden van de vezels van het houtachtige gedeelte die de scheven (lemen) uitmaken. Dus de vezel wordt verkregen door het gerote vlas te zwingelen.

Hekelen of kammen is het verder verfijnen van de vezels (lange vezels) tot een scheiding in elementaire vezels. Het vlas wordt ontdaan van alle vreemde vezels en tegelijkertijd zeer fijn verdeeld. Op de hekelmachine wordt het vlas voortbewogen tussen 2 verticale vlakken voorzien van pinnen, die stelselmatig dichter bij elkaar staan en die een verfijning van de vezel tot gevolg hebben. Bij dit proces ontstaan ook hekelklodden.

4. Landbouwwerktuigen

Hier bespreken we de verschillende landbouwmaterialen die we aantreffen binnen de staten van goed. We bespreken de werktuigen volgens hun functie in de landbouw.

Vervoermiddel

Het meest voorkomende vervoermiddel is de ‘cortewaghen’[60]. De Nederlandstalige variant van dit woord is het beter gekende kruiwagen. Een andere naamvariant in onze staten van goed is de ‘brouwette’[61]. Daar we een paar maal beide vermeldingen samen aantreffen in een staat, moet er toch een merkbaar verschil zijn tussen beiden, maar dit hebben we niet kunnen aantonen. Met de ‘cortewaghen’ en ‘brouwette’ werden kleine hoeveelheden materiaal of gewassen vervoert.

[60] komt in dertien staten voor, cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[61] komt in vijf staten voor, idem

Een volgend vervoermiddel is de kar die we in verschillende varianten terugvinden binnen de staten. Een eerste benaming is de 'waeghen'[62], de 'bakwaeghen'[63], 'karren'[64] en 'peerdewaeghen'[65]. Het verschil ligt vooral tussen een 'bakwaeghen' en de rest. Een 'bakwaeghen' heeft een diepere laadruimte dan de drie andere.

Landbewerking

Wanneer men geoogst heeft moet men de aarde weer beschikbaar maken voor de volgende beplantingen. De eg of 'eeghde'[66] maalt de aarde in kleine stukken en verwijdert de restanten van vorige beplantingen waardoor het veld beter bewerkbaar is. Van de eg bestaan verschillende kleinere varianten, zoals de 'crauwel'[67] en de 'lijfeeghde'[68]. Daarna wordt het land gevlakt met de 'rolle'[69]. Het bekendste werktuig voor de bewerking van land is de ploeg. De ploeg[70] is een eeuwenoud werktuig dat een grote evolutie heeft doorlopen. In de achttiende eeuw bevindt de evolutie zich in het stadium dat ze de tweebladige ploeg heeft ontwikkeld. De ploeg woelt het land en maakt het klaar om het land te bezaaien. Een ander welbekend werktuig is de spa[71] dat gebruikt wordt voor kleinere velden om te spitten. Voor de grotere velden gebruikt men de ploeg.

Vlasbewerking

Zoals we eerder al zagen[72] ondergaat vlas verschillende bewerkingen voordat het gesponnen en geweven wordt. Voor het proces van het boten hebben we de 'boothamer'[73], voor het zwingelen hebben we het 'zwingelberd'[74] en het vlas wordt gehekeld met de 'eeckels'[75].

Andere

Voor het algemene hoevewerk hebben we de 'schippe'[76], de 'drietand'[77], de 'pieke'[78], de 'greep'[79], de 'vorcke'[80] en de 'hauwe'[81]. Daarnaast is ook de 'leerre'[82] of ladder het vermelden waard, evenals de 'slipsteen'[83] en het 'timmerhalaam'[84]. Het koren wordt

---

[62] komt in vijf staten voor, cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[63] komt in twee staten voor, idem.
[64] komt in twee staten voor, idem.
[65] komt in een staat voor, idem.
[66] komt in negen staten voor, idem.
[67] komt in twaalf staten voor, idem.
[68] komt in een staat voor, idem.
[69] komt in drie staten voor, idem.
[70] komt in acht staten voor, idem.
[71] komt in elf staten voor, idem.
[72] cfr. supra, Hoofdstuk III-3., p. 20-24.
[73] komt in twee staten voor, cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[74] komt in acht staten voor, idem.
[75] komt in dertien staten voor, idem.
[76] komt in vier staten voor, idem.
[77] komt in een staat voor, idem.
[78] komt in vijf staten voor, idem.
[79] komt in acht staten voor, idem.
[80] komt in vier staten voor, idem.
[81] komt in vijf staten voor, idem.
[82] komt in zeven staten voor, idem.
[83] komt in twee staten voor, idem.
[84] kom in drie staten voor, idem.

gezeefd met de ‘coorenwan’[85] en voor het onderhoud van de koestal is er de ‘haelkuype’[86] en de haellepel’[87]. Finaal hebben we bij het oogsten hebben de (dors)’vlegel’[88], het ‘hoypeert’[89] en het ‘sniepeert’[90].

[85] komt in vijf staten voor, cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[86] komt in acht staten voor, idem.
[87] komt in een staten voor, idem.
[88] komt in vier staten voor, idem.
[89] komt in twee staten voor, idem.
[90] komt in drie staten voor, idem.

Hoofdstuk IV: Leefcultuur

In dit hoofdstuk bespreken we de voornaamste zaken in de dagelijkse leefcultuur van de achttiende-eeuwse mens. De onderverdeling van dit hoofdstuk is gebaseerd op het werk van Dr. Jozef Weyns.

1. Voeding en dranken

Het artikel over voedsel en dranken is zeer interessant voor de studie van het dagelijkse leven, maar binnen de staten wordt er niet veel aandacht aan besteed. Een groot deel van onze informatie moet geïnterpreteerd worden en dus zijn we onderhevig aan foute interpretaties, daarom spreken we hier voor een deel in de waarschijnlijkheid. We zullen aanvangen met het voedsel om daarna de dranken te proeven.

Voeding[91]

Zoals we eerder al besproken hebben[92], was in de achttiende eeuw de aardappel een zeer belangrijk voedingsmiddel en verdrong het brood van de eerste plaats in de voedingstabel.[93] Onze staten zijn niet zo duidelijk, noch op vlak van de aardappel noch op vlak van het brood. De vermelding 'aardappel' komt slechts negen maal voor in de inventaris[94], maar de vermelding 'brood' is nog magerder, slechts één maal word 'brood' letterlijk vermeld[95]. Deze kwam dan nog voor in de 'ovenbeur', de plaats waar men op de hoeves de broden bakte. Uit deze rechtstreekse gegevens kunnen we niet veel concluderen, dus we zullen naar indirecte verwijzingen moeten zoeken. Voor de aardappel hebben we hier slechts één mogelijkheid en dat is gaan kijken naar de landsrechten. Daar vinden we al twaalf maal de vermelding van de 'aardappel'[96]. Wanneer we nu eens de cijfers voor de aardappel van zowel de inventaris als de landsrechten vergelijken komen we aan een totaal van zestien staten die minstens één maal de vermelding van 'aardappel' bevatten. Bij het brood zijn onze interpretatiemogelijkheden niet zo beperkt. Laat ons eerst de gewassen bekijken waar brood mee gemaakt wordt. De twee belangrijkste gewassen waarmee brood bereid wordt namelijk rogge en tarwe, vinden we in de inventaris respectievelijk vijftien en elf keer terug[97]. De vergelijking met de gegevens uit de landsrechten[98] levert dit minstens zestien maal de vermelding van rogge en dertien maal de vermelding van tarwe. Natuurlijk impliceert dit niet onmiddellijk dat er in deze gezinnen brood werd gegeten, maar het geeft wel al een aanwijzing. Ook niet te verwaarlozen als aanwijzing is de vermelding van het 'ovenbeur', de plaats waar men op de hoeves het brood bakte. In onze staten wordt dit gebouwtje zevenmaal vermeldt[99], wat ook al een goede aanwijzing is dat op minstens zeven hoeves van de

---

[91] *Volkshuisraad in Vlaanderen*. Deel 2, p.520-655.
[92] cfr. supra, Hoofdstuk III-3., p. 20-24.
[93] *Geschiedenis van de landbouw*. Deel 2, p.182-187.
[94] cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[95] idem.
[96] cfr. supra, Hoofdstuk III-3, p. 20-24.
[97] cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[98] cfr. supra, Hoofdstuk III-3, p. 20-24.
[99] cfr. supra, Hoofdstuk III-1, p. 15-18.

vijfentwintig brood werd gegeten. Om toch wel een beetje zekerheid te verwerven zullen we nog eens verder kijken. In de inventaris van de staten merken we zevenmaal de vermelding 'broodberdels'[100] op net als we een 'schapraai'[101] zevenmaal terugvinden. Dat we iedere keer het getal zeven uitkomen is toeval, want de zowel de ovenbeur, als de broodberdels en de schapraai komen niet steeds in dezelfde staten voor. Wanneer we deze drie gegevens vergelijken komen we aan een totaal van vijftien maal een indirecte vermelding van brood. Wanneer we nu het brood met de aardappel vergelijken, blijkt de aardappel inderdaad hoger te staan op de voedingsladder, maar dit zijn zeer relatieve gegevens en kunnen we niet voor zeker aanzien.

Een ander belangrijk voedingsbestanddeel was het vlees met daarin het onderscheid tussen koeienvlees, paardenvlees en varkensvlees. Wat het meest werd gegeten is een discussiepunt waar wij ons niet aan zullen wagen. We zullen enkel bespreken wat er voorkomt. Wanneer we onze inventarislijst alfabetisch doorlopen komen we als eerste de vermelding 'baeckevleesch'[102] tegen, maar daar dit evenveel betekent als varkensvlees kunnen we dit samentellen met de vermelding 'zwynevleesch'[103]. Dan komen we aan een totaal van negen maal de vermelding van varkensvlees. Nog een beetje verder vinden we 'ene schotel vleesch'[104] en 'veertig pond vleesch'[105]. Indirecte vermeldingen van vlees vinden we terug in een 'vleeskuype'[106], een vleesblock'[107] en een 'vleesvorcke'[108].

Onze volgende halte in de voedselkring bevindt zich bij de vetproducten[109]. Daarmee bedoelen we de zuivelproducten uitgezonderd melk[110] en aanverwante producten. Onder de hier besproken zuivelproducten verstaan we kaas, boter. De aanverwante producten zijn eieren en smout. De vermelding kaas komt niet rechtstreeks voor binnen onze staten en ook onrechtstreeks vinden we geen verwijzingen. Dat is anders voor boter waar we voor 'boter' weliswaar slechts één verwijzing terugvinden[111], maar 'botercuype' en 'boterteele' scoren beter met respectievelijk twee en acht vermeldingen[112]. Onrechtstreeks kunnen we 'keerne'[113] of karn aanhalen als belangrijkste verwijzing. Bij de aanverwante producten vinden we toch al twee maal de vermelding 'smeersmout'[114] en de eenmalige melding van 'twintig pond eien' of eieren[115].

Een ander element van het dagelijks eten waren de smaakaanvullende middelen. De best bekende op dat vlak is het zout dat slechts één maal[116] voorkomt in zijn pure

---

[100] planken waar het brood op bewaard werd, cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[101] cfr. infra, Hoofdstuk IV-4., p. 32-34. cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[102] komt in zes staten voor, cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[103] komt in drie staten, idem.
[104] komt in een staat voor, idem.
[105] komt in een staat voor, idem.
[106] komt in zeven staten voor, idem.
[107] komt in drie staten voor, idem.
[108] komt in drie staten voor, idem.
[109] *Volkshuisraad in Vlaanderen.* Deel 2, p. 520-655 en p.659-714.
[110] cfr. infra, Hoofdstuk IV-1., p. 27-30.
[111] cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[112] idem.
[113] komt in zeventien staten voor, cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[114] cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[115] idem.
[116] cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.

vorm. De potten waar het zout in bewaard wordt komen dan wel weer meer voor. Het 'zoutvatjen' bemerken we ook maar één maal[117], maar de 'zoutlae'[118] komt al acht maal voor. Bij de andere smaakaanvullende middelen vinden we enkel de bewaarpotten terug waaruit we dan via de naamgeving hun bestaan kunnen afleiden. We stellen het bestaan van peper vast door de benaming 'peperbusse'[119], mosterd door 'mostaertpot'[120] en stroop door 'stroopcanne'[121]. Ook honing werd gebruikt als smaakaanvullend middel[122], dat ze ook in de besproken gezinnen werd gebruikt kunnen we vermoeden door het bestaan van 'bien en biekorven'[123].

Om dit gedeelte over voedsel af te sluiten wil we nog even vermelden dat er nog verschillende elementen van de voedingscultuur hebben die we niet zullen bespreken, hiermee bedoelen we vooral de groenten omdat we daar geen duidelijke informatie over hebben. Als afsluitertje willen nog eens kort twee zoetigheden aantonen, namelijk de aanwezigheid van niet nader bepaald 'fruyt'[124] en 'fruytboomen'[125]. Bij feestelijke gebeurtenissen werden er vaak wafels gebakken, dat kunnen we afleiden uit de aanwezigheid van 'waefelyzers'[126].

Dranken[127]

Bij de dranken kunnen we heel wat korter zijn dan bij de bespreking van het voedsel. De voornaamste drank, als we onze staten mogen geloven, is melk. We maken hier evenwel geen onderscheid tussen melk in zijn pure vorm en karnemelk. De vermelding van melk zelf vinden we niet terug, maar wel bij de bewaarmiddelen. Een 'melckkuype' vinden we veertien maal[128] terug en een 'melcksye' zeven maal[129]. Een 'keerne' of karn wordt zeventien maal[130] vermeldt en een 'keermelck cuype' twee maal[131]. Of er water gedronken wordt of niet dat kunnen we niet uit onze staten opmaken. Hoogstwaarschijnlijk werd water enkel gebruikt als middel om te koken en te wassen, maar niet om te drinken. Alcoholische dranken zijn een andere zaak, in slechts één staat vinden we de vermelding van alcoholische dranken. We vinden er de vermelding van 'bierpotten', 'één tonne groot bier', 'sessendertigh stoopen genever' en 'dryendertigh boutailljen wijn'[132]. Zoals we in ons onderzoek naar het beroep al hadden vastgesteld is deze man eigenaar van een kleine herberg[133]. Laat ons dan hier het gedeelte over de dranken besluiten.

---

[117] idem.
[118] idem.
[119] komt in een staat voor, cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[120] komt in een staat voor, idem.
[121] komt in een staat voor, idem.
[122] *Geschiedenis van de landbouw.* Deel 2, p.453-470.
[123] komt in twee staten voor, cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[124] komt in een staat voor, idem.
[125] Immobilaire baten van staat 1.
[126] komt in zes staten voor, cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[127] *Volkshuisraad in Vlaanderen.* Deel 2, p.520-655.
[128] cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[129] idem.
[130] idem.
[131] idem.
[132] idem, staat 22.
[133] cfr. supra, Hoofdstuk II-1, p. 8.

2. Stoken en koken

Essentieel in de dagelijkse leefcultuur is het stoken en koken, vooral in de winter wanneer het huis moet warm zijn en het eten liefst ook. Centraal in de stook- en kookcultuur is de haard. De plaats waar het ganse gezin samen at en sprak. Het leven buiten het werk speelde zich voornamelijk rond de haard af, daarmee dat ook het stoken en het koken belangrijk zijn voor de reconstructie van het dagelijkse leven.

Haardgerief[134]

Wanneer men de mobilaire baten van een staat gaat inventariseren stoot men steeds op drie elementen die steeds worden aangehaald en deel uit maken van het haardgerief. 'Hangel', 'brandel' en 'tanghe' komen in alle staten voor[135], met uitzondering van de twee staten die geen inventarisatie van de keuken hebben opgenomen[136]. Het vuur werd aangewakkerd en vergroot met de 'blaespuype'[137] of uitzonderlijk de 'blaesbalg'[138]. Om het vuur te stoken had men natuurlijk ook brandbaar materiaal nodig, dit vinden we terug in de vermelding 'brandthout'[139]. Naast de hangel die diende om de potten aan te hangen hadden we hulpstukken, het 'hangiser'[140], waar men de pan of het wafelijzer kon opleggen en wanneer er geen hengsel van de potten beschikbaar was, had men de mogelijkheid om een vrij 'hinsel'[141] of hengsel te gebruiken. Rond de haard was er meestal een 'rooster'[142] geplaatst die de het haardvuur op zijn plaats moest houden. Niet alle potten konden boven het vuur gehangen worden daarom had men een ijzer die men in het haardvuur kon plaatsen en waarom dan de pot kon geplaatst worden. Dit ijzer werd soms ook naast het vuur geplaatst om de potten die van het vuur worden gehaald er op te plaatsen. Dit voorwerp wordt 'eertiser'[143], 'potyser'[144] of 'staenyser'[145] genaamd. Als laatste hebben we dan nog de 'vierschippe'[146], een vuurbestendige schop die gebruikt werd om de assen op te scheppen.

Kookpotten, ketels en pannen[147]

De inventaris van de mobilaire baten wordt soms wel eens spottend "over pottekes en pannekes" vernoemd, maar ondertussen hebben we al gemerkt dat het veel meer is dan potten en pannen. Dit gedeelte bespreekt dan de potten, ketels en pannen.

De eerste pot die we aantreffen is de 'casserolle'[148] of anders gezegd een stoofpot. De algemene vermelding 'pot' treffen we slechts twee maal aan, maar wanneer we naar het materiaal kijken waarin het gemaakt is vinden we al meer vermeldingen,

---

[134] *Volkshuisraad in Vlaanderen.* Deel 1, p.30-161.
[135] cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[136] Staten 10 en 18.
[137] komt in vier staten voor, cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[138] komt in een staat voor, idem.
[139] komt in elf staten voor, idem.
[140] komt in twee staten voor, idem.
[141] komt in elf staten voor, idem.
[142] komt in zeven staten voor, idem.
[143] komt in een staat voor, idem.
[144] komt in negen staten voor, idem.
[145] komt in een staat voor, idem.
[146] komt in vijf staten voor, idem.
[147] Volkshuisraad in Vlaanderen. Deel 2, p.417-516.
[148] komt in drie staten voor, cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.

zoals 'terre pot'[149] gelijksoortig met een 'aerden pot'[150]. Daarnaast vinden we nog een 'steenen pot'[151] en een 'iseren pot'[152].

De vermelding 'ketel' op zich komt zes maal voor[153], maar dit is niet de enige vermelding van een ketel. We vinden ook 'papketel'[154] en een 'witten ketel'[155], de benaming 'wit' slaat op het materiaal namelijk geslagen geel koper. Een grote ketel kreeg meestal de benaming 'marmyte'[156] en een kleine ketel was een 'hantketel'[157].

De pannen zijn iets kleiner in aantal in vergelijking met de potten en ketels. De algemene vermelding van 'pannen' komt in drie staten voor[158] en eenmaal hebben we de vermelding van een 'koperen panne'[159].

3. Eet– en drinkcultuur[160]

Met de eet- en drinkcultuur bedoelen we het servies, het drank- en schenkgerief en het tafellinnen. Dit was bij de plattelandsbewoner meestal zeer simpel, maar toch is er een grote verscheidenheid binnen de eet- en drinkcultuur. Het servies kunnen we onderscheiden in het bestek, de eetborden en de opdienborden.

We zullen beginnen met het bestek met als eerste de messen. We vinden de vermeldingen 'messche'[161] en 'plackmes'[162] terug, deze laatste is een mes dat zeer fijn snijdt. Het volgende deel van het bestek is de vork, hierbij merken we de benamingen 'silver fourchette'[163] en 'staelen fourchette'[164] op, maar van beiden zijn er minstens vijf 'fourchetten' in de staat aanwezig. Het derde deel van het bestek is de lepel, hoogstwaarschijnlijk het meest gebruikte en doorgaans ook het enige gebruikte bestek op het platteland. De lepel komt in verschillende vormen voor, we hebben de 'houten lepels'[165], de 'silver lepels'[166] en de 'tinnen lepels'[167].

Verder hebben we de eetborden die net zoals het bestek van verschillende materialen kunnen gemaakt zijn. Er wordt meestal niet letterlijk vermeld dat er borden zijn, in de plaats daarvan gebruikt men het woord 'werk'. We hebben ten eerste het 'aerde werk'[168]. Ten tweede de 'geleyerde telloiren'[169] of borden en het

---

[149] komt in een staat voor, cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[150] komt in drie staten voor, idem.
[151] komt in een staat voor, idem.
[152] komt in dertien staten voor, idem.
[153] cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[154] komt in drie staten voor, cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[155] komt in vier staten voor, idem.
[156] komt in elf staten voor, idem.
[157] komt in elf staten voor, idem.
[158] cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[159] idem.
[160] *Volkshuisraad in Vlaanderen.* Deel 2, p.520-655.
[161] komt in twee staten voor, cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[162] komt in een staat voor, idem.
[163] komt in een staat voor, idem.
[164] komt in een staat voor, idem.
[165] komt in zeven staten voor, idem.
[166] komt in een staat voor, idem.
[167] komt in vier staten voor, idem.
[168] komt in negentien staten voor, cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[169] komt in een staat voor, cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.

‘geleyerd werk’[170], het ‘isere werk’[171] met daaropvolgend het ‘silver werk’[172], dan hebben we ook nog het ‘steene werk’[173], het ‘coper werk’[174] en ten slotte hebben we de ‘tinnen telloiren’[175] en het ‘tinne werk’[176].

De opdienborden hebben bijna een even grote verscheidenheid in materiaal als de eetborden. We zetten de trein in gang met ‘aerden plateelen’[177], we gaan verder met ‘geleyerde pateelen’[178], we passeren ook de ‘houten schotels’[179] en we eindigen met ‘tinnen plateelen’[180].

Als voorlaatste alinea van dit artikel over de eet- en drinkcultuur doorlopen we het drank- en schenkgerief. De drank werd geschonken uit een ‘bottelkanneken’[181], ‘gelaese boutailljen’[182] of een ‘kanne’[183]. Volgens de vermeldingen in onze staten kon men zijn drank ledigen uit een ‘bierpot’[184] of ‘glazen’[185]. Wanneer we de aantallen bekijken waarin onze gegevens voorkomen, kunnen we zeggen dat ze totaal niet representatief zijn om een beeld te vormen over het dagelijks leven.

Voor we dit artikel afsluiten willen we u zeker de vermelding van ‘tafelcleers’[186] niet onthouden, maar het is dan ook wel de enige vermelding.

4. Meubilair[187]

Het meubilair is onontkoombaar wanneer men het interieur van een huis bespreekt. We constateren op dat vlak dan wel dat qua meubilair het interieur over het algemeen redelijk schaars is en meestal enkel de essentiële bevat.

Daarom beginnen we ook met het essentiële, de ‘taefel’ en de ‘stoel’. De ‘taefel’ komt in twintig staten voor en de stoel in eenentwintig staten[188]. Het meest voor de hand liggende meubelstuk, de tafel komt in vijf staten niet voor, evenals de stoel die in vier staten niet voorkomt. Voor deze vier staten[189], waar zowel de vermelding stoel als tafel ontbreken, geldt de regel dat de inventaris van de keuken zeer beperkt is. Maar we kunnen met zekerheid zeggen dat er in deze staten zeker een tafel en een stoelen aanwezig waren. Voor die ene staat waar we geen tafelvermelding terugvinden, maar er toch een ruime inventaris beschikbaar is, kunnen we de ‘trogh’

[170] komt in twintig staten voor, idem.
[171] komt in negen staten voor, idem.
[172] komt in een staat voor, idem.
[173] komt in negen staten voor, idem.
[174] komt in een staat voor, idem.
[175] komt in twee staten voor, idem.
[176] komt in zes staten voor, idem.
[177] komt in een staat voor, idem.
[178] komt in twee staten voor, idem.
[179] komt in een staat voor, idem.
[180] komt in twee staten voor, idem.
[181] komt in een staat voor, idem.
[182] komt in zes staten voor, idem.
[183] komt in een staat voor, idem.
[184] komt in een staat voor, idem.
[185] komt in een staat voor, idem.
[186] komt in een staat voor, idem.
[187] *Volkshuisraad in Vlaanderen.* Deel 1, p.165-228 en p.231-317.
[188] cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[189] Staten 10,11, 16 en 18.

aanvoeren als substituut. Gewoonlijk werd de 'trogh'[190] of 'troghtafel' gebruikt als tweede tafel, in het gezin van Joanne Van de Velde fa Jacobus zal de 'trogh' als eerste en enige tafel gebruikt zijn geweest. Een 'trogh' was een een diepe bak die werd gebruikt als deeg-, drink- en voerbak. Men kon de 'trogh' ook gebruiken als tafel wanneer men er een brede plank op legde. Een 'trogh' was meestal enig in huis in tegenstelling tot de tafel waarvan er dikwijls twee aanwezig waren per gezin. De stoelen waren dan iedere keer met zes in hun aantal. Een ander opmerkelijk meubel dat we binnen deze context kunnen plaatsen is de 'kleermakerstafel'[191]. Hoe deze eruit ziet of wat er exact mee wordt bedoeld hebben we niet kunnen achterhalen, maar de functie staat duidelijk in verband met de kleermakerij. En een laatste zitmeubel dat we hier nog willen aanhalen is de zitbank of 'banck'[192]. Meestal werd deze naast de tafel geplaatst en kon men er met een rij mensen gaan zitten.

Wanneer we naar de kasten binnen de keuken kijken hebben we verschillende soorten. Het meest opmerkelijke kastje is de 'schapraai'[193]. Dit kastje bestond in verschillende formaten. In zijn oorspronkelijke functie diende het om brood in te bewaren, maar wellicht werd het ook gebruikt als bergkastje voor ander keukengerief en dan kan men het al snel vergelijken met een 'dresse'[194]. Vooral omdat een 'schapraai' in verschillende formaten kan bestaan. Er zijn kleine eendeurs kastjes en er zijn ook grotere twee- of driedeurs kastjes. Vooral deze laatste zijn te verwarren met een 'dresse'. Dit is ook een middelgroot kastje met twee of drie deurtjes en werd ook gebruikt om keukengerief in op te bergen of als voorraadkast. Een derde type kast binnen de keuken is het 'buffetien'[195]. We vermoeden dat dit een kastje was met iets meer klasse dan de andere, maar met ongeveer dezelfde functie als de 'schapraai' en de 'dresse'.

Als we de bergmeubelen buiten de keuken bekijken vinden we als eerste de 'koffer'[196] die normaliter zich op de slaapkamer bevindt. Deze koffer werd aan het pasgehuwde paar als huwelijksgeschenk gegeven en diende om de kledij van de vrouw in op te bergen. Naast de koffer om de kledij op te bergen bestond er ook een 'kleerkasse'[197], maar deze kwam minder voor en dan nog voornamelijk binnen rijkere families. Een derde meubel buiten de keuken is de 'kuype'[198], alhoewel dit geen echt meubel kan genaamd worden, is dit de enige plaats waar we ze kunnen onderbrengen, omdat de aantallen waarin ze voorkomt veel te groot zijn om te negeren. Binnen het artikel over voedsel en drank[199] kwam de benaming 'kuype' wel enige malen aan bod, maar we wisten niet waar we deze algemene term konden plaatsen. Daar de 'kuype' meestal gebruikt word om voorraden te bewaren hebben we ze dan hier maar ondergebracht.

Als afsluiter van dit artikel over meubilair willen we u de volgende exclusieve elementen presenteren. Ten eerste hebben we de 'clock'[200] en het 'horloge'[201] met

---

[190] komt in vijftien staten voor, cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[191] komt in een staat voor, idem.
[192] komt in vijf staten voor, idem.
[193] komt in zeven staten voor, idem.
[194] komt in twaalf staten voor, idem.
[195] komt in een staat voor, idem.
[196] komt in negentien staten voor, idem.
[197] komt in twee staten voor, idem.
[198] komt in elf staten voor, idem.
[199] cfr. supra, Hoofdstuk IV-1., p. 27-30.
[200] komt in een staat voor, cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.

kasse', hoogstwaarschijnlijk zijn het beide staande klokken en is er enkel een andere benaming. Het tweede exclusief element in het 'fusique'[202] dat is een klein schoudergeweertje die men doorgaans niet gebruikte, maar had als een teken van prestige. Als derde hebben we 'twee spieghels'[203], die voorkomen in de slaapkamer. En als laatste hebben we de vermelding van 'vier schilderien'[204]. Er is niet gespecificeerd wie de meester is of wat het onderwerp is van het schilderij, we vermoeden dat het portretten zijn van familieleden.

5. Slaapkamer

Dit artikel kan binnendringen in het intieme leven van de achttiende-eeuwse mens, althans moest er daarover informatie gegeven worden. In de vijfentwintig onderzochte staten blijft men redelijk oppervlakkig wanneer men de slaapkamers inventariseert. De eerste vraag is natuurlijk waar men slaapt. Zoals we in het artikel over de hoeve[205] al bemerkten zijn er maar zeven vermeldingen van de slaapkamer. In dat artikel kwamen we ook tot de vaststelling dat qua inhoud wel meerdere kamers te vergelijken waren met een slaapkamer. De met de slaapkamer gerelateerde elementen waren eerder schaars. Deze schaarse elementen hebben we evenwel nog kunnen opdelen in drie alinea's, het bed, het kinderbed en het beddengoed.

In iedere staat vinden we minstens één bed terug[206]. De algemene vermelding 'bed' komt in vijftien staten voor[207]. We vinden vier maal een 'pluymen bedde' terug en vier maal een 'cassenbedde'[208]. Een 'pluymen bedde' is een bed met een zachtere matras dan het gewone bed dat meestal niets anders was dan een zak gevuld met kaf. Een 'cassenbedde' daarentegen was een bed die ingemaakt was in de muur of in een kast. Dan hebben we nog de 'koetse'[209], dit was een bed met een ophoging aan kop- en voetstuk van het bed.

De kleine kinderen en vooral de baby's hoefden niet in zo'n bed te slapen, althans toch niet in de staten waar er een 'kinderwiege'[210] of een 'wiege'[211] voorzien was. Deze twee vermeldingen zijn ook de enige die een verband hebben met het kind en de jeugd.

In een bed slapen heeft niet veel om het lijf zonder bedlinnen of beddengoed. Binnen onze staten vinden we niet veel verwijzingen naar het bedlinnen. We hebben de vermelding van 'lakens'[212] en 'slaepinghe'[213] die ons toch tonen dat er zoiets bestond. In een enkele staat vinden we een eenzame 'peluwe'[214] of kussen terug.

---

[201] komt in een staat voor, idem.
[202] komt in vier staten voor, idem.
[203] komt in een staat voor, idem.
[204] komt in een staat voor, idem.
[205] cfr. supra, Hoofdstuk III-1., p. 15-18.
[206] met uitzondering van staat 11, cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[207] cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[208] idem.
[209] komt in veertien staten voor, cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[210] komt in een staat voor, idem.
[211] komt in een staat voor, idem.
[212] komt in vijf staten voor, cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[213] komt in veertien staten voor, idem.
[214] komt in een staat voor, idem.

6. Verlichting[215]

Bij het aanvangen van dit artikel over de verlichting kunnen we al zeggen dat er eigenlijk niet veel nood was aan verlichting. Het leven van de plattelandsmens hing samen met zijn arbeid dus met zijn hoeve. Hij ging bij wijze van spreken gaan slapen met de kippen en stond op met de haan. De dag van de boer begon bij zonsopgang en eindigde bij zonsondergang. De verlichting van de plattelandsmens was het natuurlijke zonlicht. Wanneer het iets duisterder was en men verlichting moest hebben binnen het huis was de haard de belangrijkste lichtbron. Maar dan zijn er natuurlijk ook wel die dringende zaken 's nachts gebeuren, een natuurlijke behoefte of een kalvende koe. Dat zijn de zaken die nachtelijk licht vereisen en daarvoor bestaat er verschillende oplossingen. De algemene benaming 'lampe' komt drie maal voor en een 'iseren lampe' slechts één maal[216]. Dan is er ook nog een 'lanterne[217]' of 'olielampe'[218] en men kan ook kaarsen gaan gebruiken met een 'kandelaere'[219] of een 'metalen kandelaere'[220].

7. Kledij en sierraden

Dit artikel zal vooral over sierraden gaan want over kledij valt er weinig te zeggen. De belangrijkste en vrijwel de enige vermelding in verband met kledij is de vermelding 'kleederen en lijnwaet'[221]. Algemener kan men niet zijn. Buiten deze vermelding vinden we nog twee meldingen van werkkledij namelijk een 'schablier'[222] of een 'schort'[223]. In het schuldendeel van de staat, de 'commeren en lasten', vinden we drie kostennota's terug over de kledij van de wezen, '*bij Michiel de Scheemaeker over vijf ellen lijnwaet a vijf stuivers d'elle tot maecken van twee heemden voor de wesen –3-2-0- pp*', '*a Jacobus Milder voor cleederen voor de wesen –5-15-0- pp*' en '*a Joos Montens over coopen van cleederen voor de jongste weese –14-0-0- pp*'.[224]

De vermeldingen van de sierraden zijn iets meer divers dan die van de kledij. De algemene vermeldingen 'juwelen' en 'baguen' komen respectievelijk in drie en vier staten voor[225]. Een iets minder algemene term is 'goudewerk'[226], maar we komen volledig tot de kern met de omschrijvingen 'gouden ringen'[227], 'gouden essen(?)'[228] en 'gouden cruysen'[229]. We hebben een vermoeden dat een gouden 'es' waarschijnlijk een speld is die men in de haren of kap droeg. Ook opvallend is dat er

---

[215] *Volkshuisraad in Vlaanderen.* Deel 2, p.719-779.
[216] cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[217] komt in vier staten voor, cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[218] komt in een staat voor, idem.
[219] komt in twee staten voor, idem.
[220] komt in een staat voor, idem.
[221] komt in vijfentwintig staten voor, idem.
[222] komt in een staat voor, idem.
[223] komt in een staat voor, idem.
[224] Staat 11.
[225] cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[226] komt in twee staten voor, cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[227] komt in tien staten voor, cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[228] komt in drie staten voor, idem.
[229] komt in twee staten voor, idem.

bijna altijd twee gouden ringen voorkomen, dit valt te verklaren dat het hier hoogstwaarschijnlijk telkens om de huwelijksringen gaat. Bij het zilver hebben de vermeldingen 'silver priemen'[230], 'silver doze'[231], 'silver cruys'[232] en 'silver gespen'[233]. Als laatste vermeldingen bij de juwelen vermelden we de 'vrouwegespen'[234]. Alhoewel dit geen echt juweel is, vonden we het hier toch wel de geschikte plaats om dit te vermelden.

8. Hygiëne, cultuur, gezondheid en religie

Hygiëne

Of de achttiende-eeuwse mens zichzelf geregeld waste blijft een vraag wanneer we onze gegevens onderzoeken. We vinden binnen het woonhuis wel vermeldingen van een 'waterhemer'[235], een 'waterkuype'[236] en een 'waterstande'[237], maar deze gegevens geven ons geen uitsluitsel op dat vlak. In de kelder vinden we soms wel een 'waschkuype'[238] of 'waschkoorden'[239] terug. Deze hebben dan waarschijnlijk wel betrekking op het wassen van hun kledij net als de vermeldingen van een 'stryckiser'[240]. Om de schotels en borden te schonen hadden ze een 'schoutketel'[241] of een 'schouthemer'[242] tot hun beschikking. Dit waren kleine kuipen met twee oren waarin men soms ook kleren waste.

Cultuur

"Op grond van diverse bronnen kan voor de periode 1750-1850 een benaderend inzicht in de alfabetiseringsgraad … worden verkrijgen. Bij een weergave van de evolutie over langere termijn blijkt zelfs, wanneer de procentuele verhouding per schoolpromotie wordt uitgezet, dat een belangrijke achteruitgang optrad doorheen de achttiende eeuw."[243]. Wanneer we de alfabetiseringsgraad in onze staten willen bekijken kunnen we maar enkele elementen aanhalen. Rekenkundige middelen zoals een 'cifferschaille'[244] of 'tinnen maeten'[245] komen weinig voor. Verder vinden we binnen onze inventaris niets terug dat hiermee betrekking heeft. Binnen de 'commeren en lasten' vinden we één enkele verwijzing naar het onderwijs, '*a Pertonelle du Thoit (geestelijke dochter) over het leeren aan Isabelle De la Vie –0-15-6-0- pond groten.*'[246] Daaruit kunnen we afleiden dat er privé-lessen werden gegeven door kloosterlingen.

---

[230] komt in een staat voor, idem.
[231] komt in twee staten voor, idem.
[232] komt in twee staten voor, idem.
[233] komt in vijf staten voor, idem.
[234] komt in een staat voor, idem.
[235] komt in drie staten voor, idem.
[236] komt in twee staten voor, idem.
[237] komt in vier staten voor, idem.
[238] komt in vier staten voor, idem.
[239] komt in een staat voor, idem.
[240] komt in drie staten voor, idem.
[241] komt in vier staten voor, idem.
[242] komt in acht staten voor, idem.
[243] *Geschiedenis van de kleine man*. p.124.
[244] komt in een staat voor, cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[245] komt in een staat voor, idem.
[246] Staat 23.

Gezondheid

Hiervan vinden we totaal al niets terug in onze inventaris, maar er zijn wel interessante gegevens terug te vinden in de 'commeren en lasten'. Een kleine opsomming, '*a doctor Staes over visite aan overledene –0-11-8-0- pond groten*'[247], '*a doctor Van Waeken over visite aan overledene –0-15-0-0- pond groten*'[248], '*a Jacobus De Vos, chirurgien over cureren van overledene –0-18-8- pond parisis*'[249] en '*a Meester Jacobus De Vos over leveringhe van medicijnen –5-12-0- pond parisis*'[250]. Het lage aantal vermeldingen van dokters, chirurgijnen en medicijnen doet ons vermoeden dat de gezondheidszorg niet in handen lag van de medische sector, maar dat er op het platteland nog altijd meer beroep werd gedaan op die andere geleerde, de priester.

Religie

Onze inventaris herbergt drie met religie verbonden elementen, namelijk een 'gouden cruys'[251], een 'silver cruys'[252] en een 'wijwaterpot'[253]. Het verwondert ons wel dat er zo weinig kruisen zijn, maar dit is waarschijnlijk te verklaren door het feit dat in de meeste huizen een houten kruis hing. Een wijwaterpot is dan wel weer een exclusiviteit is naar onze bescheiden mening. In 'staeten van goed' is het vooral interessant om de religie vanuit het opzicht van het overlijden te bekijken. In iedere staat vinden we de kostennota van de begrafenis terug onder de benaming '*funeraillekosten*'[254]. Interessanter wordt het wanneer er dieper wordt op ingegaan. Bij Petronelle Vervaeke fa Passchier[255] vinden we de volgende twee kostennota's terug, '*a Michiel de Scheemakere over begraafplaatse in de Kerke van d'Heere –0-13-4-0- pond groten* ' en '*a paster van Deerlijk over tien lesende missen tot laevenisse van de siele –0-16-8-0- pond groot*'[256]. Deze welgestelde dame kon zich een begraafplaats in de kerk van de lokale heer veroorloven[257] en voor deze begraafplaats een beroep deed op Michiel de Scheemakere. Daarenboven werden er tien gebedsmissen voor haar opgedragen om haar ziel te reinigen zodat ze ten hemel kon rijzen. Frans De Voldere fus Rogier had naast zijn begrafenis ook een bedevaart voor zijn ziel, '*Pelerinage naar OLV van Hassebrouck voor overledenen –4-0-0- ponden parisis*'[258]. Dezelfde eer ging naar Adryneke Bossuyt fa Christiaen, '*schuldig over deveersche pilgrimaegen naer Halle, Nevele en Ingooigem –8-14-0- pond parisis*'[259]. Er was ook een maaltijd na haar begrafenis en de kosten hiervan waren '*a Joannes Ottevaere over taire int uytvaert –2-12-0- ponden parisis*'[260]. Joannes Bouckaert fus Gilles kreeg een grote uitvaart toebedeeld of anders gezegd een '*funnerailljen van de overledene voor een grooten dienst –13-12-0- pond parisis*'[261]. Blijkbaar verdiende ook Matthys Terryn fus Guillaume een kostbare dienst,

---

[247] Staat 23.
[248] Staat 23.
[249] Staat 17.
[250] Staat 6.
[251] komt in twee staten voor, cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[252] komt in twee staten voor, idem.
[253] komt in een staat voor, idem.
[254] Staten 1 – 25.
[255] de meest kapitaalkrachtige persoon uit ons onderzoek in vergelijking met de andere vierentwintig staten.
[256] Staat 23.
[257] of is het een allusie of de Heer Gods.
[258] Staat 18.
[259] Staat 6.
[260] Staat 6.
[261] Staat 5.

want de opmerkelijk hoge rekening wordt aan iedere schuldeiser individueel betaald. Een opsomming, '*betaelt a heer en meester Stas, pastor over een lyckbaeren dienst en gelijcken dienst van huysvrouw –21-0-0- pond parisis*', '*a heer onderpaster en putmaeker over hunne dienst –8-8-0- pond parisis*', '*a coster voor de dienst –6-12-0- ponden parisis*', '*a Carolus de Coninck over levering van de kiste –3-0-0- pond parisis*', '*a Joannes Veys over leveringe van het waschlicht –6-6-0 pond parisis*' en '*over thaire by de huysen en vrienden –12-15-6- ponden parisis*'[262]. Matthys Terryn had naar onze mening een grote uitvaart in vergelijking met anderen, vooral wanneer we de kosten bekijken. Deze gegevens zijn natuurlijk ook wel zeer detaillistisch. Ook van Pieter Gilllis van de Velde fus Gilles had een dure rekening, '*funeraillekosten zonder de maeltijd –40-2-0- pond parisis*'[263]. De laatste persoon met een opmerkelijke begrafeniskosten is Petronelle Matton fa Adryaen. Net als Matthys Terryn zijn haar uitgaven opgesplitst per dienstdoend persoon, maar die zijn iets minder talrijk dan bij Matthys Terryn. Een overzicht, '*paster –12-0-0- pond parisis*', '*onderpaster en coster –12-0-0- pond parisis*', '*gesleten wasch –5-12-0- pond parisis*', '*dootskiste –2-12-0- pond parisis*'[264].

De gegevens die we in de 'commeren en lasten' van de staten vinden zijn zeer interessant en ze tonen mooi hoe men nog steeds veel kost en moeite wil doen om met een propere ziel naar de hemel te kunnen. Het geloof was toen nog rotsvast.

9. Huisnijverheid

Zoals we in het artikel over het beroep al zagen, kwam huisnijverheid in drieëntwintig staten voor[265]. Daarvoor baseerden we ons op de verschillende instrumenten en materialen die konden wijzen op huisnijverheid, meerbepaald de textielnijverheid. Deze bestaat uit de twee belangrijke stappen van spinnen en weven. Wij zullen de elementen die we terug vinden in de staten bespreken binnen het proces van spinnen en weven.

Voor het vlas gesponnen wordt heeft het al de stadia van roten, zwingelen en hekelen doorlopen. Ieder van die stadia heeft zijn eigen producten, 'gherot vlas'[266], 'geswyngelt vlas'[267] en 'geeckelt vlas'[268]. Het vlas dat bij het hekelen in de hand blijft en dankzij het kammen in zeer fijne vezels is verdeeld geeft vlaslint. Het gedeelte dat op het hekelkussen achterblijft en grover is levert een grovere garensoort op, namelijk 'werckegaeren'[269]. Dan wordt het vlas gesponnen op een 'spinnewiel'[270] tot 'garen'[271]. Het vochtige garen mag niet op de spoel blijven zitten en wordt afgewikkeld naar de 'haspel'[272]. Van de haspel wordt het garen afgewonden naar de 'bobynwielen'[273] of 'spoelwiel'[274] die dan weer afwinden naar de 'scheirmeulen'[275]

[262] Staat 11.
[263] Staat 1.
[264] Staat 4.
[265] cfr. supra, Hoofdstuk II-1., p. 8.
[266] komt in drie staten voor, cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[267] komt in negen staten voor, idem
[268] komt in acht staten voor, idem
[269] komt in twee staten voor, cfr. Inventarisatietabel, Bijlage IV-XII.
[270] komt in acht staten voor, idem.
[271] komt in vijftien staten voor, idem.
[272] komt in zestien staten voor, idem.
[273] komt in een staat voor, idem.

voor het ‘ketengaren’[276] en de ‘gaerenwinde’[277] voor het ‘inslaggaren’[278]. De ketendraden worden dan op de ‘scheerpypen’[279] geplaatst en de inslagdraden op de ‘bobynpypen’[280]. Deze worden dan in het ‘weefgetouw’[281] geplaatst. Weven is in feite een ineenvlechten van keten- en inslagdraden, zodat men een regelmatig doek met een welbepaalde breedte verkrijgt. Het weven bestaat uit een paar bewegingen die kort op elkaar volgen en voortdurend herhaald worden. De vleugels gaan verticaal heen en weer. Zo gaat de helft van de ketendraden naar omhoog, de andere helft naar omlaag. De aldus ontstane opening tussen de 2 delen van ketting noemt men de *"gaap"*. In deze opening wordt de inslag gedreven.

---

[274] komt in twee staten voor, idem.
[275] komt in drie staten voor, idem.
[276] komt in zes staten voor, idem.
[277] komt in een staat voor, idem.
[278] komt in vier staten voor, idem.
[279] komt in een staat voor, idem.
[280] komt in elf staten voor, idem.
[281] komt in dertien staten voor, idem.

Hoofdstuk V: Het dagelijks leven in beeld.

In dit deel trachten we zo veel mogelijk afbeeldingen weer te geven van de in deel III en IV aan bod gekomen elementen, gerangschikt volgens de volgorde waarin ze besproken zijn. Dit hoofdstuk dient hoofdzakelijk om het onderdeel 'Bijlagen' wat lichter te maken en toch geen afbeeldingen in de tekst te moeten voegen waardoor deze dan weer overladen zou worden.

Een studie over het dagelijks leven zou onvolledig zijn moesten er geen afbeeldingen worden aangereikt. Men kan moeilijk een beeld vormen zonder dat men er een voorstelling van heeft, zegt men niet 'Eerst zien en dan geloven'. Ook hier kan men dit gezegde toepassen, daarenboven kan soms aan de hand van een afbeelding de functie en de werking ervan beter begrijpen. Naast loutere afbeeldingen van elementen die we besproken hebben, zijn er ook schilderijen en tekeningen bijgevoegd van diverse schilders die het dagelijkse leven uitbeelden. Soms zijn dit schilderijen waarin allerhande kookinstrumenten verwerkt zijn of een interieur van een achttiende-eeuws huis of het werk van de landbouwer op het veld.

1. Het dagelijkse leven in de schilderkunst.

"Onbekend" – onbekende meester. [282]

[282] Kopie in privé-collectie van de familie Cobbaert-Verstraete.

“De moeder ontluist haar kind” - Jan Siberechts.[283]

“ Warmoezeniershof” – Jan Siberechts.[284]

[283] De geschiedenis van de kleine man, p. 85. KMSK, Brussel.
[284] De geschiedenis van de kleine man, p. 85. KMSK, Brussel.

“De spinster” – Hendrik De Braekeleer.[285]

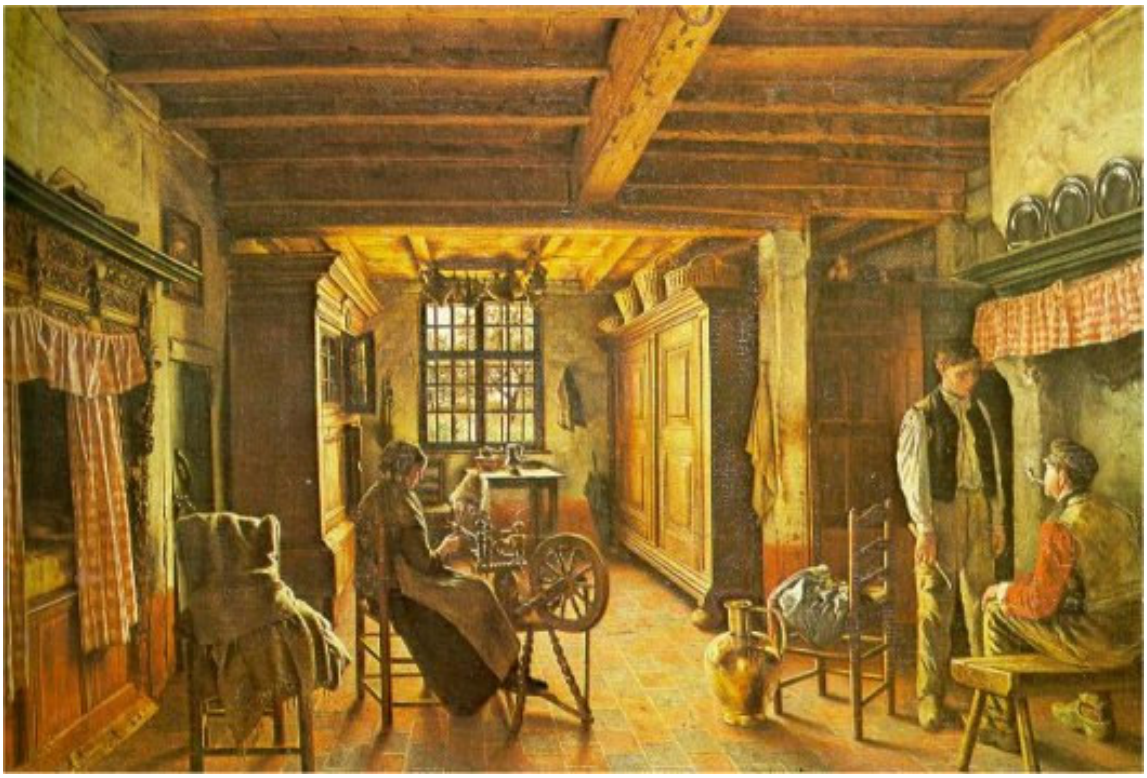

“Het slijten van het vlas” – Emile Claus.[286]

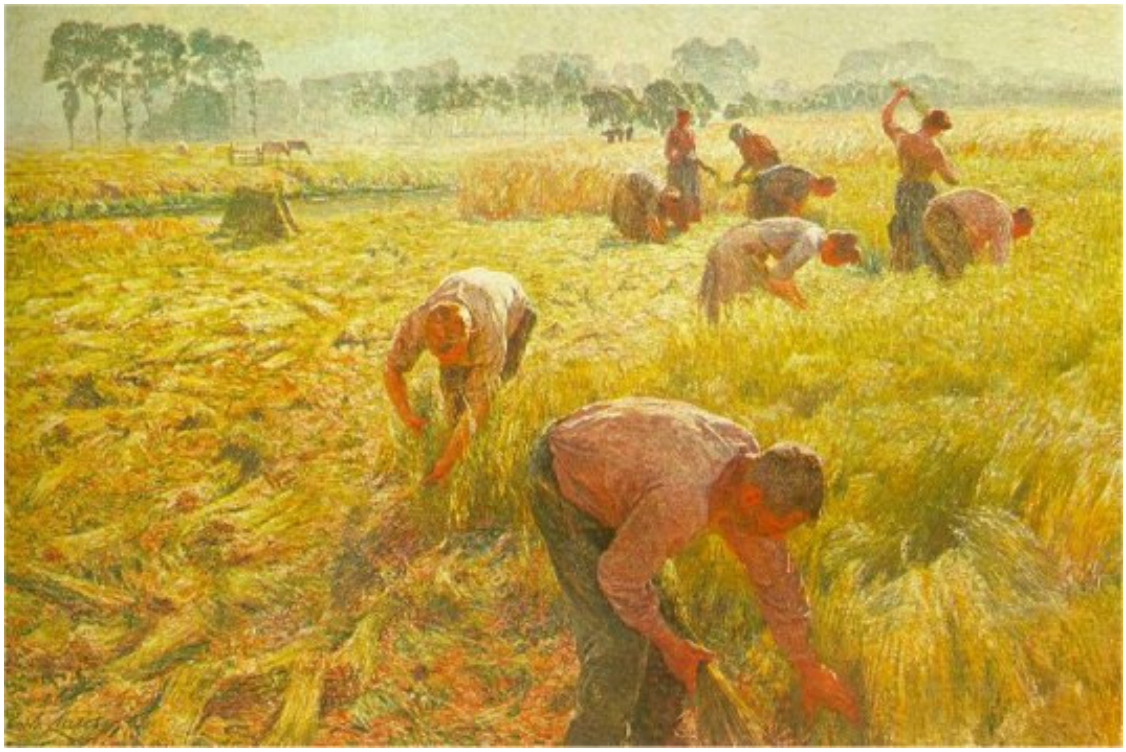

[285] Geschiedenis van de kleine man, p. 103. KMSK, Brussel.
[286] Geschiedenis van de kleine man, p. 103. KMSK, Brussel.

“De kleermakers” – J.G. Van Vliet.[287]

“De smeden” – J.G. Van Vliet.[288]

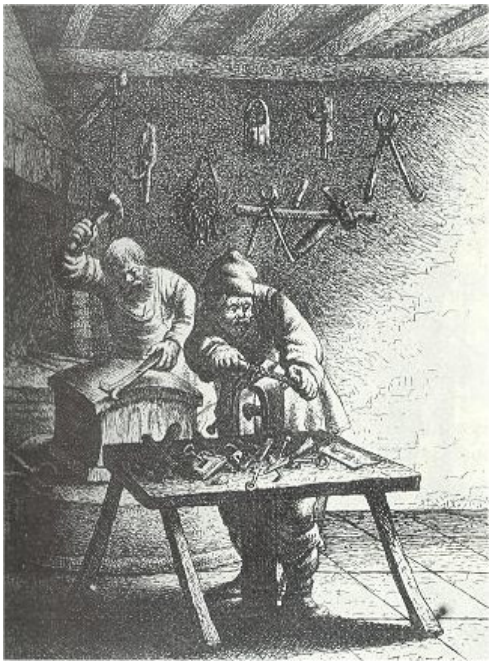

[287] Geschiedenis van de kleine man, p. 91. Koninklijke Bibliotheek Brussel.
[288] Geschiedenis van de kleine man, p. 91. Koninklijke Bibliotheek Brussel.

“De wevers” – J.G. Van Vliet.[289]

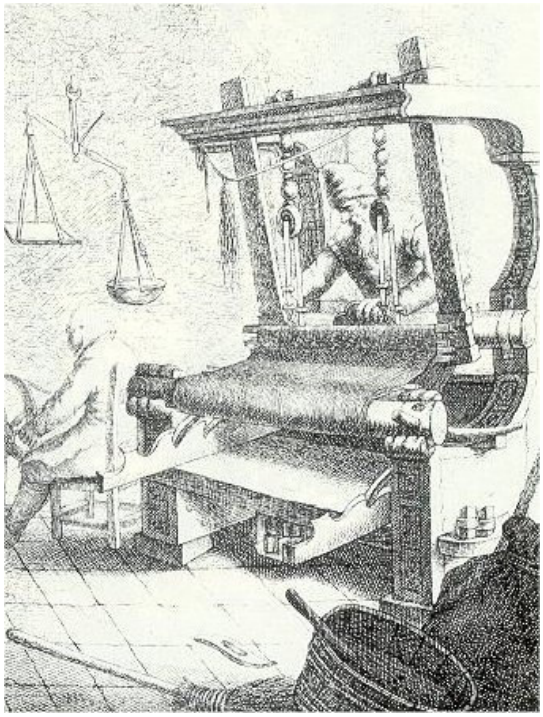

“Augustus” – A. Hopa.[290]

[289] Geschiedenis van de kleine man, p. 91. Koninklijke Bibliotheek Brussel.
[290] Privé-collectie van de familie Cobbaert-Verstraete.

“Onbekend” – onbekende meester.[291]

“Onbekend” – onbekende meester.[292]

[291] Weyns, Deel 3, Bijlagen.
[292] Weyns, Deel 3, Bijlagen.

2. Afbeeldingen van elementen uit de agrarische cultuur

Hoevegebouwen

Bakhuis uit Watou.[293]

Bakhuis uit Loppem.[294]

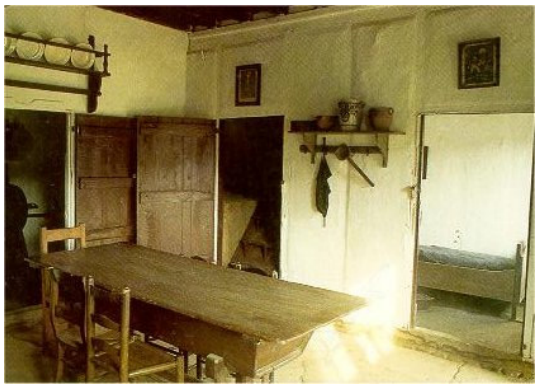

Interieur uit Oostvleteren.[295]

Interieur uit Hoogstade.[296]

Interieur uit Lokeren.[297]

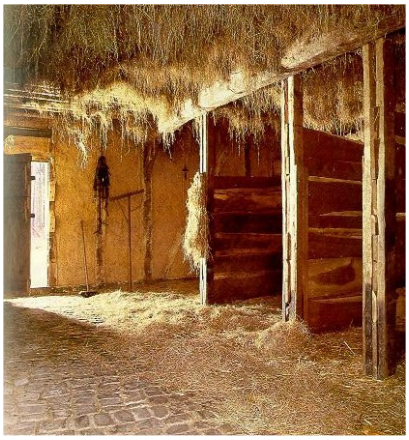

Stalinterieur uit Oostcappel.[298]

---

[293] Bokrijk, p. 106.
[294] Bokrijk, p. 128.
[295] Bokrijk, p. 108.
[296] Bokrijk, p. 115.
[297] Bokrijk, p. 139.
[298] Bokrijk, p. 102.

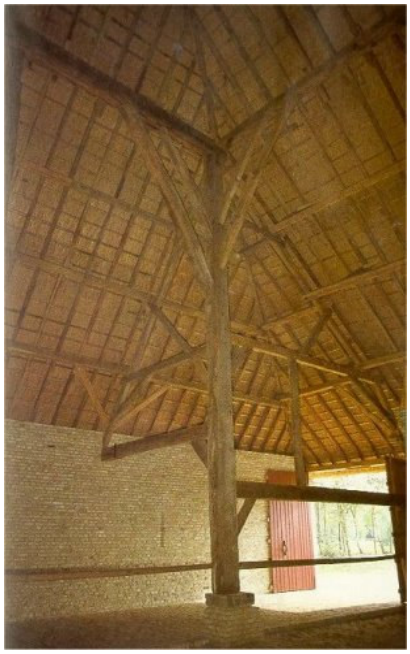

Schuurinterieur uit Zuienkerke.[299]

Wagenkot uit Leisele.[300]

Wagenkot uit Beveren a/d Yzer.[301]

Dwarse schuur uit Vinkem.[302]

Wagenkot uit Ardooie.[303]

Schuur uit Lo.[304]

Schuur uit Zuienkerke.[305]

---

[299] Bokrijk, p. 125.
[300] Bokrijk, p. 107.
[301] Bokrijk, p. 113.
[302] Bokrijk, p. 111.
[303] Bokrijk, p. 119.
[304] Bokrijk, p. 116.
[305] Bokrijk, p. 124.

Stal uit Oostcappel.[306]

Hoeve uit Poperinge.[307]

Hoeve uit Oostvleteren.[308]

Hoeve uit Hoogstade.[309]

Hoeve uit Loppem.[310]

Hoeve uit Lokeren.[311]

[306] Bokrijk, p. 102.
[307] Bokrijk, p. 100.
[308] Bokrijk, p. 108.
[309] Bokrijk, p. 114.
[310] Bokrijk, p. 127.
[311] Bokrijk, p. 138.

Plattegronden van het woonhuis.

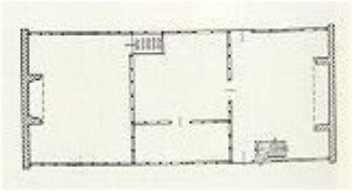

Grondplan van woonhuis 1.[312]

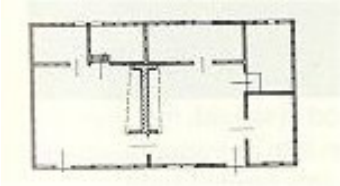

Grondplan van woonhuis 2.[313]

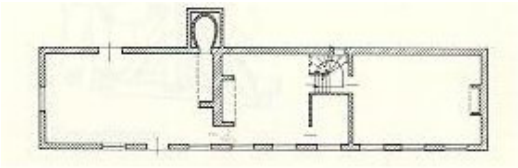

Grondplan van woonhuis 3.[314]

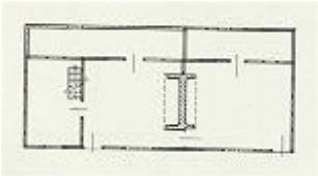

Grondplan van woonhuis 4.[315]

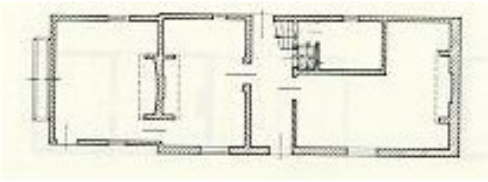

Grondplan van woonhuis 5.[316]

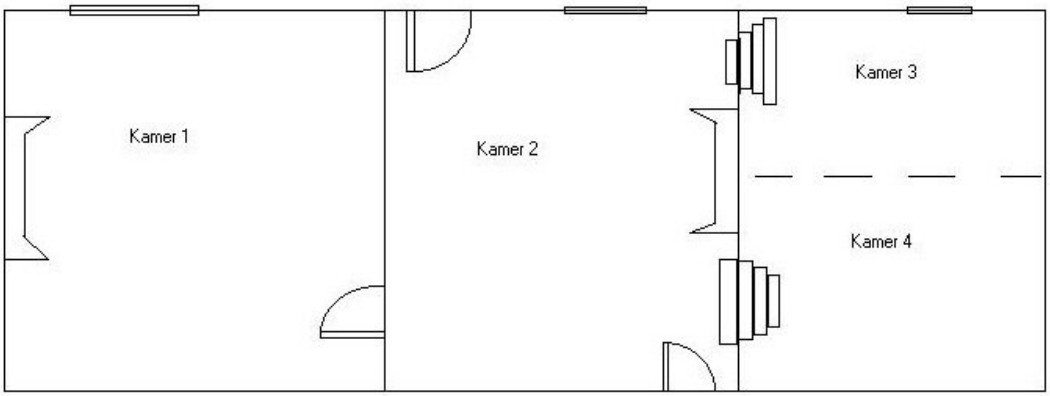

Modelplan van het woonhuis

[312] Bokrijk, p. 101.
[313] Bokrijk, p. 109.
[314] Bokrijk, p. 114.
[315] Bokrijk, p. 127.
[316] Bokrijk, p. 138.

Veeteelt

'Arnaschure'.[317]

Vlaams trekpaard en veulen.[318]

Tarweveld.[319]

Vlasveld.[320]

Drogend vlas.[321]

Typische bakwagen.[322]

[317] Foto op hoeve Verstraete-Vanborm, Collectie Tom Cobbaert.
[318] Foto op hoeve Verstraete-Vanborm, Collectie Tom Cobbaert.
[319] Foto langs de Zeeweg (Bekegem), Collectie Tom Cobbaert.
[320] Foto langs de Zeeweg (Bekegem), Collectie Tom Cobbaert.
[321] Foto langs de Zeeweg (Bekegem), Collectie Tom Cobbaert.
[322] Foto ten huize familie Cobbaert-Verstraete, Collectie Tom Cobbaert.

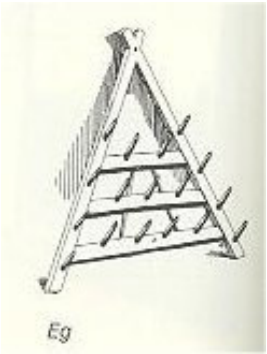

Eg.[323]

'Lijfeeghde'.[324]

Ploeg.[325]

Zwingelmolen.[326]

Schippe.[327]

'Greepe'.[328]

[323] Bokrijk, p. 110.
[324] Foto op hoeve Cobbaert, Collectie Tom Cobbaert.
[325] Foto op hoeve Cobbaert, Collectie Tom Cobbaert.
[326] Bokrijk, p. 112.
[327] Foto op hoeve Cobbaert, Collectie Tom Cobbaert.
[328] Foto op hoeve Verstraete-Vanborm, Collectie Tom Cobbaert.

‘Vorcke’.[329]

‘Hauwe’.[330]

‘Sliepsteen’.[331]

‘Coorenwan’.[332]

Dorsvlegel.[333]

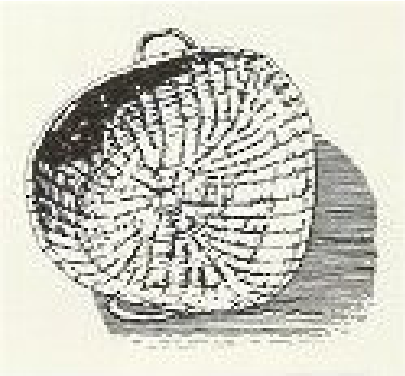

Wan.[334]

[329] Foto op hoeve Verstraete-Vanborm, Collectie Tom Cobbaert.
[330] Foto op hoeve Cobbaert, Collectie Tom Cobbaert.
[331] Foto op hoeve Cobbaert, Collectie Tom Cobbaert.
[332] Foto op hoeve Cobbaert, Collectie Tom Cobbaert.
[333] Bokrijk, p. 135.
[334] Bokrijk, p. 139.

3. Afbeeldingen van elementen uit de leefcultuur

De hiernavolgende elementen hebben we trachten te rangschikken volgens hun voorkomen in de overeenkomstige hoofdstukken. Alle zijn afkomstig uit de *"Volkshuisraad van Vlaanderen"*.

Algemeen besluit

We zijn gestart met de vraag, hoe we de staten van goed kunnen gebruiken in de reconstructie van het dagelijks leven in het jaar binnen de kasselrij Kortrijk. We zijn gestart met een tijdsgebied tussen 1742 en 1771 en bevonden we ons binnen de gemeente van Deerlijk. Een gemeente die in 1750 onder de roede van Harelbeke lag, een deel van de kasselrij Kortrijk. Wat kunnen we nu concluderen nadat we het historisch kader, de privé-financiële situatie, de agrarische cultuur en de leefcultuur hebben bekeken.

De weeskamerdocumenten zijn ten eerste niet representatief voor de samenleving, ze vormen een beperkt segment van de samenleving. De personen die in de staten zijn opgenomen zijn enkel de overleden ouders van minderjarige weeskinderen, dit is de eerste beperking die we terugvinden met betrekking tot de representativiteit. Dus de gezinnen van wie ouders overleden zijn met meerderjarige kinderen zijn er niet in opgenomen. De tweede beperking op vlak van de representativiteit is het feit dat de laagste klassen niet vertegenwoordigt zijn in de weeskamerdocumenten. De weesheren nemen enkel de hoede over meer vermogende mensen. Een derde beperking voor de representativiteit is de beperking dat we slechts vijfentwintig staten konden bestuderen.

Voor de informatie die we verkrijgen zijn we volledig afhankelijk van de schatter die enkel de waardevolle dingen schat, kleine dingen worden niet geschat. We zijn volledig gebonden aan de visie en nauwkeurigheid van de schatter. De ene zal gedetailleerd de verschillende voorwerpen en kamers bespreken, de ander zal ze gewoon snel even doorlopen en enkel de belangrijkste dingen vermelden of zelfs alleen maar de totaalprijs geven. Prijsers zijn economische mensen die vooral aandacht hebben voor het economische factoren. We hadden de beperking van de periode rond 1750 gekregen en een aantal van vijfentwintig staten. Vijfentwintig is niet representatief zoals ik eerder al zei, maar we hadden toch enige moeite om er aan vijfentwintig goede, bruikbare staten te komen. We hebben sterk in tijdsgebied moeten uitbreiden om aan de vijfentwintig staten te komen. Meestal is er gewoon geen beschrijving van de inboedel, maar gewoon een simpele notitie van het totaal geschatte bedrag. Zeer veel hangt dus af van de prijser.

Sommige delen van het dagelijks leven vallen zeer makkelijk af te leiden uit de staten van goed, andere dan weer niet. De privé-financiële situatie is een hoofdstuk dat makkelijk samengaat met staten van goed. Het beroep valt wel wat moeilijker af te leiden wanneer er geen inventaris is opgesteld, maar dan nog kan een beroep doen op ‘commeren en lasten’. Het gezin of gewoon het familiale in het geheel zijn zeer goed bestudeerbaar binnen de staten van goed, vooral dankzij de aanwezigheid van een huwelijkscontract. Alhoewel we dit laatste toch durven betwijfelen, in slechts vier gevallen was er een huwelijkscontract aanwezig en in slechts twee gevallen stond ze ook in de staat. Algemeen bekeken zijn de staten van goed een schat voor de genealogen. De bezittingen hangen samen met alle onderdelen van het dagelijks leven die een gedetailleerde beschrijving nodig hebben, bijvoorbeeld het liggend geld. Het vermogen en de sociale stratificatie zijn louter financiële elementen waarvoor men geen gedetailleerde beschrijving nodig heeft.

De agrarische cultuur valt wel te bestuderen aan de hand van staten van goed. De opbouw van de huizen kunnen we trachten af te leiden uit de onderverdeling in kamers, maar hier is er het probleem van uniforme naamgeving. Een huis reconstrueren kan evenwel ook niet zonder enige andere bronnen. De veeteelt valt dan wel weer goed te bestuderen aan de hand van staten van goed, alhoewel dit ook weer afhankelijk is van de detailzin van de prijser. De akkerbouw is een ander geval, er wordt meestal wel vermeld wat er op het land staat, maar nooit hoeveel, op welk land, enzovoort. In de immobilaire baten vinden we wel terug hoeveel land men in zijn bezit heeft, maar wat dan met de mensen die zelf geen land hebben? Een andere beperking is dat we telkens slechts de situatie krijgen wanneer de prijser schat, dus we zijn sterk beperkt in onze vrijheid op dat vlak. Voor de landbouwwerktuigen kunnen we het refrein herhalen, dat het sterk afhankelijk is van de detailzin van de prijser.

Hoe goed kunnen we de staten van goed gebruiken voor de leefcultuur? Als de prijser detaillistisch genoeg is, heel goed. Maar is dit wel altijd zo? In het artikel voeding en dranken, hebben we veelal zeer speculatief gewerkt. Mochten we louter de staten geloven, at slechts de helft brood en graan en enkelen zelfs helemaal niets. Speculatie is nu eenmaal niet altijd betrouwbaar, maar hier hebben we geen andere keuze. De staten van goed zijn, mits een boedelbeschrijving die een boedelbeschrijving genaamd kan worden, excellent voor de stook- en kookcultuur. De meeste potten, pannen en ketels worden weergegeven, ook in hun functie. Iets minder is de eet- en drinkcultuur, daar deze meestal in algemene termen spreekt. Het meubilair wordt meestal goed besproken, alhoewel we meestal in het ongewisse blijven over de grootte van de kast. Bedgeheimen blijven voor ons een mysterie, we worden slechts vaag ingelicht over het slaapkamermeubilair. Over de verlichting blijven we meestal wel in het duister. Het meest ontgoochelende hoofdstuk was die over kledij. We krijgen enkel de vermelding ‘kleederen en lijnwaet’, wat toch iets te algemeen is. We kunnen hier enkel maar met spijt over spreken. Ook voor hygiëne zijn staten van goed niet de ideale middelen, al mogen we wel niet vergeten dat de mensen uit de nieuwe tijd ook niet de properste waren, zeker wanneer we het toenmalige Franse hof in het achterhoofd houden. Over de alfabetisering kunnen we in het geheel niet veel zeggen, gewoonweg omdat er geen verwijzingen, rechtstreeks noch onrechtstreeks binnen de staten voorkomen. Gezondheid, meerbepaald het medische aspect ervan, krijgt toch wel al iets meer aandacht binnen de staten van goed, alhoewel we hiervoor naar de ‘commeren en lasten’ moeten grijpen, die ook niet altijd duidelijk zijn. Het religieuze aspect komt ook in de ‘commeren en lasten’ aan bod en dan nog vooral de dood en het de begrafenis. Staten van goed zijn goede bronnen om af te leiden hoeveel men wou of kon spenderen om met een reine ziel naar de hemel te kunnen gaan. Als laatste hebben we dan nog de huisnijverheid. Aan de hand van andere documenten komt in dit artikel een mooie kans om het ganse proces van spinnen en weven te beschrijven. Alhoewel we meestal toch in het ongewisse blijven over de functie van sommige voorwerpen.

Laat ons dit werk besluiten met de volgende korte conclusie. Staten van goed zijn goede bronnen om het dagelijks leven te reconstrueren, maar men moet wel rekening houden met het probleem van de beperkte beschrijvingen van sommige prijsers. Er is evenwel ook zeer veel interpretatievermogen, verbeelding en dialectkennis nodig om dit stukje verleden te kunnen reconstrueren. We wensen de onderzoekers van dit thema zeer veel succes toe.

Bibliografie

Bronnen:

KORTRIJK, Stadsarchief. Staten van goed, 123, Deerlijk. *Dutoict Junior: 1742-1750.*

KORTRIJK, Stadsarchief. Staten van goed, 126, Deerlijk. *Surmont: 1748-1752.*

KORTRIJK, Stadsarchief. Staten van goed, 130, Deerlijk. *De Mulié: 1751-1754.*

Werken:

Geschiedenis van de kleine man. VRT-Open School, Brussel, 1979, 218 p.

DE BO, L.L. en SAMIJN, J. *Westvlaamsch ideoticon.* (2 dln.). Gent, 1892.

DEPREZ, P. *De boeren: de 16e, 17e en 18e eeuw.* (Flandria Nostra : ons land en ons volk, zijn standen en beroepen door de tijden heen, 5 dln.). Standaard, Antwerpen, 1960, 41 p.

DESPRIET, Ph. *Twintig Zuid-West-Vlaamse hoeven.* Kortrijk, 1980, 184 p.

DE VRIES en TE WINKEL, L.A. *Woordenboek der Nederlandsche taal, WNT.* (29 dln.) 's-Gravenshage, 1882-1998.

LAENEN, M. *Provinciaal Openluchtmuseun Bokrijk.* Ludion, Brussel, 1992, 167 p.

LINDEMANS, P. *Geschiedenis van de landbouw in België.* (2 dln.) Antwerpen, 1994.

LISSENS, R.F., e.a. *Winkler Prins Encyclopedie van Vlaanderen* (5 dln.). Elsevier Sequoia, Brussel, 1973.

MADDENS, N., e.a. *De geschiedenis van Kortrijk.* Lannoo, Tielt, 1990, 544 p.

ROEGIERS, J. en VERBERCKMOES, J. *Geschiedenis van de Nieuwe Tijd.* Leuven, 1999, 189 p.

VAN STERKENBURG, P.G.J. *Van Dale groot woordenboek van hedendaags Nederlands.* Utrecht, 1996.

VERWIJS, E. en VERDAM, J. *Middelnederlandsch woordenboek.* Flandria Nostra, Zedelgem, 1990.

VOS, L. en GERARD E. "*Hedendaagse geschiedenis.*" Acco, Leuven, 1999, 283 p.

WEYNS, J. *Volkshuisraad in Vlaanderen: naam, vorm, geschiedenis, gebruik en volkskundig belang der huiselijk voorwerpen in het Vlaamse land van de middeleeuwen tot de eerste wereldoorlog* (4 dln.). Beerzel, 1974.

Glossarium

In dit glossarium geven we nog een korte beschrijving van de woorden die we niet besproken hebben en nog een nadere verklaring vereisen.

aecker:	(haecker), koperen melk- en bieremmer
asschen:	metaalslakken, ijzerslakken. Deze waren een bron van fosfaten
berd:	tafel of houten plank
blomme:	bakbloem
bobijn:	is een bobijnpijp met ketengaren beladen
boothalm:	overblijfselen van het boten
boothamer:	houten blok met steel om te boten.
bouckwee:	boekweit
broodberdels:	plank waar men de broden oplegt
busschere:	kleine takken
deschhalm:	overblijfselen na het dorsen van graan
dilte peertsen:	samengeperst stro dat boven in de stallen werd gestapeld
eeghde:	eg, werktuig om het land mee open te crauwelen
greep:	vork met drie of vier rechte tanden, wordt gebruikt om de mest over het land uit te spreiden
hangel:	de haal of ketelhaak
hangyzer:	dient om de pan of wafelijzer op te leggen
haspe:	haspel
haumes	kapmes
hauwe	om wied, onkruid uit te doen
heemer:	eemer - emmer - seule
heis:	hengsel, handvat van kookpotten, potheis
hippens:	knot van het vlas
inslag:	Met de inslag bedoelt men de draden die in de breedte van het weefsel liggen.
kaf:	doppen en zaadvliesje van haver en tarwe
ketel:	heeft altijd een hengsel en geen oren
keten:	De keten is een reeks draden die de lengte van het weefsel uitmaken. De keten wordt op de weefboom gevestigd.
klosse:	is een spinnepijp met spingaren beladen
latte:	keukengerief van blinkend uiver of koper met haakjes om de tang en het rooster er aan op te hangen.
maelinghe:	overblijfselen van gemalen graan
marmyte:	kookpot
messeljoen:	maskluin
naervette:	navette, bemesting van vorig jaar dat nog in de grond steekt
paender:	ovalen mand met hengsel
pateel:	kleine schotel
poorter:	zware bundel brandhout van ongespleten stokken en met twee wringwissen gebonden

potheis:	los ijzeren hengsel waarmee de pot over het vuur werd gehangen
potyzer:	een ring op drie pootjes, staanijzer of treeft
rapier:	de knollen zijn rapen, loof
roomsche bonen:	fijne variëteit
saenteel:	kleine kuip
scheirmeulen:	grote garenwinde waarop men het garen van de bobijnen afwindt om de scheerte of keten te scheren die dan op het weefgetouw moet geboomd worden
schoof:	hoeveelheid samengebonden graan dat nog niet gedorsen was.
schoutemmer:	kleine kuip met twee oren dienende om schotels te schonen, soms ook als koekuip
smoorhoop:	composthoop
sniepeert:	houten bak op vier stijpers met een zwaar hakmes om stroo of tabak te schrooden - snijkist
spoel:	is een spoelpijp met inslaggaren beladen
staenyzer:	driestyper, treeft
stoope:	schenkkan
taillie van houtte:	fijn hout dat gebruikt werd voor de bakoven of de haard. Het hout werd gekweekt in struiken, welke om de zoveel jaar werd afgekapt tot aan de grond
vitse	voederwikke
wercke sarge	grove vlasvezel
witte ketel	van geslagen geel koper
ziede of sye	fijne zeef van paardehaar
zoutlae	West-Vlaams zoutvat
zwarte ketel	van ijzer, ijzeren potten

Bijlagen

Lengtematen:

1 el = 0,71 m

1 voet = 0,29759 m = 10, 11 of 12 duimen

1 kleine roede of pertse = 2, 9759 m = 10 voeten

1 grote roede = 5,9518 m = 20 voeten

Oppervlaktematen:

1 vierkante voet =0,08862529

1 vierkante kleine roede = 8,85598 m² = 100 vierkante voeten

1 vierkante grote roede = 35, 4239 m² = 400 vierkante voeten = 4 kleine vierkante roeden

1 honderd lands = 885,598 = 100 kleine vierkante roeden = 25 grote vierkante roeden = 0,088560 ha

1 vierendeel = 3542,39 m² = ¼ bunder = 4 honderd lands = 100 grote vierkante roeden

1 bunder = 1,416956 ha = 4 vierendelen = 16 honderd lands = 400 grote vierkante roeden = 1600 kleine vierkante roeden

1 oud bunder = 14 honderd lands

1 ha = 100 a = 10.000 ca of m²

Inhoudsmaten:

a) Droge maten:

1 mud = 8 zakken = 12 razieren = 48 avotten = 192 pinten

1 pint = 5,5 liter

1 avot = vat = 4 pinten = 22 liter

1 razier = 4 avotten = 16 pinten = 88 liter

1 mud = 1056,19 liter

b) Vloeistoffen:

1 pint = 0,5 liter

1 kan = 2 pinten = 1 liter

1 stoop = 4 pinten = 2 liter

Gewichten:

1 pond = 2 marken = 463,9 gr

1 mark = 8 onsen = 232 gr

1 ons = 2 loodjes = 29 gr

1 lood = 10 ingelsen = 14 gr

1 ingelse = 1,45 gr

1 steen = 6 pond

Muntstelsels:

1 gulden of florijn = 20 stuivers of patards = 2 pond parisis

1 pond = 20 schellingen = 240 penningen of deniers

1 schelling = 12 pennigen of deniers

1 denier = ½ oort

Muntverhoudingen:

1 pond groten Vlaams = 12 pond parisis = 6 gulden

1 pond parisis = 0,0833 pond groten Vlaams

1 mijt = 1/24 schellingen parisis = ½ denier parisis

1 gulden wisselgeld = 1,666 gulden courant

1 gulden courant = 0,8571 gulden wisselgeld.

Statensortering:

Nr.	Naam	Sterfdatum	M/V	Pak
1	Pieter Gillis Van de Velde fus Gilles	19/01/1742	m	Dutoict
2	Pieter Herreman fus Joos	09/05/1742	m	Dutoict
3	Pieter Vanden Berghe fus Joos	02/07/1742	m	Dutoict
4	Petronelle Matton fa Adryaen	25/04/1743	v	Dutoict
5	Joannes Bouckaert fus Gilles	21/12/1744	m	Surmont
6	Adryneke Bossuyt fa Christiaen	00/01/1745	v	Surmont
7	Joanne Van de Velde fa Jacobus	25/06/1745	v	Dutoict
8	Catherine Mayheur fa Pieters	00/07/1745	v	Dutoict
9	Marie Tijtgat fa Jacques	18/12/1747	v	Dutoict
10	Jacobus Laevens fus Jacobus	11/12/1749	m	Surmont
11	Matthys Terryn fus Guillaume	10/04/1750	m	Surmont
12	Joannes de Jaeghere fus Joos	27/07/1750	m	De Mulie
13	Isabelle Laevens fus Boudewijn	24/09/1750	v	Surmont
14	Joos Buysse fus Joos	29/09/1750	m	De Mulie
15	Pieter Vercruysse fus Jans	00/10/1750	m	De Mulie
16	Constantinus Busschaert fus Joos	27/08/1751	m	Surmont
17	Joannes de la Vie fus Ferdinand	20/04/1752	m	De Mulie
18	Frans De Voldere fus Rogier	25/10/1753	m	De Mulie
19	Isabelle Courtens fa Vincent	6/11/1753	v	De Mulie
20	Isabelle Claeveballekens fus Gilles	10/02/1754	v	De Mulie
21	Laurens Laevens fus Jacques	00/06/1757	m	Surmont
22	Adriaen Bevernage fus Pieter	10/05/1758	m	De Mulie
23	Petronelle Vervaeke fa Passchier	28/11/1760	v	De Mulie
24	Joannes De Proost fus Jacobus	00/04/1767	m	De Mulie
25	Pieter Van de Velde fus Pieter Gilles	23/03/1771	m	Surmont

Inventarisatietabel

Naamgeving	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
aardappels		1	10zk			2				1		4zak				12av	3av	12zk				1			
aarde werk	1	2	1	1	1	1	1		1			1	1		1	1	1		1	1	1	1	1	1	
aerden plateelen					3																				
aerden pot					1			3															1		
arnaschure		1								1		2		1			3			1			2	2	
asschen														5				16av						1	
avot																								1	
baeckevlees										1		1						1			15p		1	5sch	
baguen								1											1	1				1	
bakwaeghen																				1				1	
balken												1				2									
banck	1			1										3	1						1				
baxken																					1				
bedden	3		1		1	2		2		1			2	1	2	1	1	1					1	2	1
berdels					6	2																			
bert		1									1						150v		1						
biekorven	4						2																		
bien	1						1																		
bierboom																	1								
bierpotten																						1			
blaesbalg					1																				
blaespuype					1			1							1						1				
block							1								1										
blomme												6pint													
blommeback													1			1								1	
bobynpippen												1												1	
bobynwiel													1		1						1			1	
boonen					1							6pint				1av					1				
boothaemer			1																		1				
boothalm	1			1			1		1						1									1	
boter																								1	
botercuype												2			1										
boterteele				1			1		1			1	1	1	1						1				

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
bottelkanneken																					1				
bouckwee				14av															5zak	3av			2zak	1	
brandel	1	1	1	1	1	1	1	1	1			1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1	1	1
brandhout	1	1	1			2	1		1	1		1				1	1						1		
brood																					11				
broodberdels	1						1								1				1	1	1			1	
brouwette		1													1					1			1	2	
buffetien																					1				
busschere	2					65-		1	50-			250-			500-	1	850-			700-			1		120-
cassenbedde												4							1	2	1				
casserolle												1					1				1				
casteel																	1							2	
cifferschaille																					1				
clock					1																				
clofhout								200-						1											
clopelysere (?)																									50-
commel			1					1						1	1								1	1	
contante penn				1								1						1	1			1		1	
coolen																						1			
coolsaet															3zak								4av		
coorenwan		1	1									1									1			3	
coperwerck																						1			
cortewaghen	1		1	1			1	1	1			1			1	2				1	1		1	1	
crauwel	2	1		1		1	2	2	1					1	2		1				1			1	
deschhalm				1			1		1						1										
deurslagen					1																				
dilte peertsen	2	1		2		1	1		1		1	1				1	1	1		1	1		1	1	1
dresse			1					2				1		2	1	1	1		1	1	2	1		1	
drietand	1																								
eeckels			1	2	2	2		1	2			2	2		2	2	2				2		2		
eertiser																								1	
eghde		2	1					1				1		1	2					2			1	2	
eieren																					20p				
eierpaender																					1				
eikenhout																1									

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
erwten		1			1		1$_{av}$									1$_{av}$	6$_{pint}$							1	
fruyt																					1				
fusique		1	1														1							2	
gaerewinde																					1				
garen	7p	1	1	6p					35p	1		2	6p		13p	24p	61p				25p	13p		8p	12p
gehekelt vlas	17p	15p					1p						6p			7p		21p					3p	15p	
geleyerd telloiren														9											
geleyerde pateel								5						9											
geleyert werk	1	1	1	1	1	1	1		1			1	1		1	1	1		1	1	1	1	1	1	1
geswyngelt vlas			1						29p			6p			18p	77p	3$_{boot}$				1		48$_{bt}$	67$_{bt}$	
gherot vlas								90b						18b							36b				
glazen																						1			
glazen bouttailen	1			2	6				2										1		1				
gouden cruys					1												1								
gouden essen					1												1						2		
gouden ringen	2			2		2				1		1		2			2	2			2		1		
goudewerk		1								1															
graan		1	1							1								1						1	
greep	1								1					1	1		1			2	1			1	
groot bier																						1$_{ton}$			
haecker	1	1	1										2				3						2		1
haelcuype	1	1	1					1	1					1							1			1	
haele															2							1			
haelhemer																					1				
haelketel														1											
haellepel																					1				
haen	1														1	1									
hangel	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1	1	1		2	1	1	1	1	1	1
hangiser												1									1				
hantketel	2			1	1		1	2	1			1	1	1	1									1	
haspel	1		1	1	2	1	1	1	1		1	1	1	1	1						1			2	1
haumes	2					1	1																	1	1
hauwe				1										1	1						1			1	
haver			2$_{zak}$	3$_{str}$	4$_{zak}$		5$_{zak}$						5$_{zak}$			12$_{av}$	39$_{av}$	1	12$_{zak}$			1		1	
hennen	7					3									10										

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
hinsel	1		1	1	1	1	1		1				1		1		1							1	
hoenders	7															4	12								
horloge met kast																					1				
houten lepels	1			1		1	1		1				1								1				
houten schotels									1																
hoy			1							1							8zak						1		
hoypeert														1											1
inslagh gaeren							10p											2p			11p		87p		
ippens					3zak			1							1						3zak		1	1	
isere					1																				
iseren lampe																					1				
iseren latte					1											1									
iseren pot	1		1	1		1	1	1	1			1		1	1	1					1				1
iserwerk		1	1									1		1	1				1	1			1	1	
juwelen																			1	1				1	
kabais	1																								1
kalf		2					1	1				1		1	1		2	1	1	3			3	1	
kan		1																							
kandelaere												1									1				
kapper																					1				
karren														2			2								
kasse	1													1			2	1	1	1	1	1	1	1	
keermelck kuype																					1				1
keerne	1	1	1	1	1		1	1	1			1	1	1	2		1				2	1	1	1	
ketel													1	2	1				1	1				1	
keten gaeren						20p	9p		33p					14p				7p					87p		
kinderwieg																									1
klaver										1			1									1			
klaverhoy			1																						
klaversaet												1pint		1		1pint									
kleed en lijnwaet	1	1		1	1	2	1	1	1	1		1		2	1		1	1	1	2	1		1	1	1
kleerkasse					1																1				
kleermakerstafel																					1				
koetse met slap	1	1		1	2		1		3			1	1	1	1				1		3	1		1	
koeyen	3	4	3	1			2	2	1	6		5		4	3		7	6	3	6	2		8	5	

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
koffer	2	2		1	5	1	1		1	1		1	3	1	2	4			1		2	1	3	1	1
koperen panne																								1	
koren		1													2av										1
kuype	2				2		1						2		2	1	3	1			1		2	1	
labeur																						1			
lakens												3paar				5		2	1					3	
lampe								1				1												2	
lanten						1	1		2						1										1
lanterne												1			1						1			1	
latten		1				1																			
leere				1		1		2				1		1							1			1	
lijfeeghde	1																								
lijnsaet		1	4av				9av							1pint		2av									
maelynghe																3av									
mande	2				1				1				1		1										1
marmyte		1			1				1			1	1			1	1				1		2	2	1
meel												10av							4av				1zak		
melckcuype	1	2	1	1	1		1	1	1			1	1	2	1							2		1	
melksye	1		1		1								1		1						1			1	
messche																					1				2
metalen kandelar					1																				
meulen (keuken)																	1								
misseljoen								6av									14av			6zak	13av		3av		
mostaertpot					1																				
naervette																						1			
olie												1		6pot											
oliekannen					1	1		2				2		1	1		1	3			1		1	2	1
olielampen			1																					1	
olievatjen																								1	
ovenpaele														1							1				
paender									2				1		1										
pannen					2				1				1												
papketel	1			1					1																
peerdeboonen												1av													
peerden		1	1							2		2		1	2		3			1			2	2	

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
peerdewaeghen															1										
peluwe(kussen)																						1			
peperbusse																									1
perse			1		1																				
pershemer												1													
pesejers																					2				
pieken	1		1				1								1									2	
pinte			1					1					1												
plackmes															1										
platebonen					1																				
plough		1	1									1		1	1					1			1	1	
pluymen bedde																			1	1	1	1			
pompeboom																		1							
poorters															450-		1			750-			1		
pot									1				1												
potten olie									3																
potyser	1			1		1		1	1				1		1					1					1
priemen													2										1		
quartien					1																				
raecke		1		1				1				1								1					
raepsaet																1							2av		
repe																1	1						1		
rogge	2zak			800s			1050s	2000s				9av	9av		4av		20av	2000s	2000s	6zak	16av	1	10av	1000s	
rolle								1															1	1	
roomcuypen								1													1				
roomsche boonen																			6pint						
rooster	1							1				1	1						2		1	1			
sack			1		2	1						2	3	1						2			4	7	
saenpot				1			1																		
saenteelen				3	1		2	4				5	4	2	5						3				
schablier							1																		
scharen																					3				
scheermeulen			1											1						1					
scheerpypen															1										
schilderien																					4				

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
schippe				1	2	1																			1
schort																									1
schotelvlees					1																				
schoutemmer						1		1	1				1		2					5	1			1	
schoutketel		2	1														1						2		
schrapae	1			2	1		1		1				1		1										
silver cruys				1																			1		
silver doze																							1	1	
silver fourchetten																			6						
silver gespen																	1	2			2		2	1	
silver lepels																			6						
silver priem				1													1								
silver werk		1								1															
slipsteen	1							1																	
slooven					1																				
smeedkolen					1																				
smeersmout																		1					1		
sniepeert			1																				1	1	
spae			2			1	2					1		3		2	2			2	2			4	1
spiegels																					2				
spinnewiel	6		1	1	3	1	4		2			3	2	3	2	1					3			1	1
spoelwiel															1										
staele fourchette																					5				
staenyzer					1																				
steen																1									
steene werk	1			1	1	1	1		1				1		1										1
steenen pot					1																				
steenput																		1							
stoelen	6	1	1	6	6	6	4	6	6			6	8	7	4		1		5	7	6	16	1	1	3
stoop																					1				
stoopen genever																						36			
strijkijzer					1										1									1	
stroo	1	2	1	1					1	1		2					1600-	1	1				1	1	
stroopcanne																						1			
swyngelberdels	2			1				1	2			1		2							1			1	

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
tabak							1																		
tafel	4	2	1	1	2	2		2	2			2	2	2	2		1		1	1	2	1	1	2	1
tafelcleers																			1						
taillie van houtte																						1			
tanghe	1		1	1	1	1			1				1	1	1		1		3	1	1	1		1	1
tarwe	2pint				10av		4av	400s				6av	9av		3av	16av	10zk			3av		1			
tassche							1																		
teele								1															1		
terrepot																								1	
timmerhalaam														1	1									1	
timmerhout																			1						
tinnen lepels					6				2			5	1												
tinnen maeten									2																
tinnen pinte												1													
tinnen plateelen					2								1												
tinnen telloiren	3												3												
tinnewerk	1		1														4p		1				1	1	
ton					1																				
trektanghe															1										
trendel																					1				
trogh	1		1		2	1	1	1				1	1	1	1					1	1	1	1	1	
turf																					1				
vatjen																		1							
veersen			1												2									2	
vette									1						1							2			1
virckens	1																							2	
vierketel					1								1												
vierschippe	1							1				1								1	1				
vilstaecke					1																				
vlas		50b	1	17b	6b		83b		30b				11b		188b	36b	67b	228b	20b				390b	19b	5b
vlees	40p																								
vleesblock												1								1	2				
vleeskuype	1		1		1							1			1					1			1		
vleesvorck					1								1	1											
vlegels								2				3								2				1	

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
vorcke	1			1			1								2									1	
vrouwegespen																							2		
waeghen			1									1		1			2			1			2	4	
wafelyser	1	1			1							1					1							1	
wan				1	1		1																		
waschkoorden																								1	
waschkuype												1			1					1	1				
waterhemer				1	1										1										
waterkuype			1		1																				
waterstande												1		1						1				1	
weefgetouw	2	1	1	1		1	1	1	1	1		1		1	1	1	1	1		1	1		1	1	1
wercken gaeren							1p																38p		
werckensargen																							1		
wieg						1																			
wiel				2		1	1						2												
wijn																						33bt			
wijwaterpot					1																				
witte ketel								1				1		1							2				
witten haecker					1		1								2										
wortels												1													
zevers															2										
zout																								1	
zoutlae				1		1	1		1			1			1						1				1
zoutvat									1																
zwijnen			1							1				1	1		2			2			8	2	
zwijnevlees															6sch	43p	1								